

UDK: 392.5(210.7Mljet)''1870/1884''

Primljeno: 22. 2. 2022.

Prihvaćeno: 11. 4. 2022.

Izvorni znanstveni rad

<https://doi.org/10.22586/pp.v4i1i62.21109>

Marija Gjurašić*
Ahmet Kalajdžić**

Vjenčana kumstva na Mljetu u drugoj polovini 19. stoljeća

Na temelju podataka iz matičnih knjiga vjenčanih župa Babino Polje (od 1870. do 1877.) i Maranovići (od 1870. do 1884.) i relevantne literature u radu se prikazuju godišnji i mjesečni intenzitet te ritam vjenčanja na Mljetu, praksa odabira svjedoka na vjenčanju (kolokvijalno zvanih vjenčani kumovi), njihov broj, spolna struktura i društveni status, višekratna kumstva te međusobno srodstvo mladenaca i vjenčanih kumova. Sporadično se razmatraju srodnički i udovički brakovi, „brakovi na probu” te mljetski svadbeni običaji i slično.

Ključne riječi: vjenčanje, svjedoci na vjenčanju, vjenčani kum, vjenčana kuma, srodnički brakovi, „brakovi na probu”, otok Mljet, Babino Polje, Maranovići, 19. stoljeće

Uvod

Ovaj rad dio je rezultata istraživanja provedenih na Sveučilištu u Dubrovniku u sklopu projekta *Analiza demografskih kretanja i društvenih mreža u 18. i 19. stoljeću na temelju matičnih knjiga i oporuka*.¹ Projektno istraživanje bilo je usmjereno na proučavanje rođenih i vjenčanih u šesnaest hrvatskih župa u drugoj

* Marija Gjurašić, studij Povijest Jadrana i Mediterana, Sveučilište u Dubrovniku, Branitelja Dubrovnika 41, 20 000 Dubrovnik, Republika Hrvatska, E-mail adresa: gjurasic.marija@gmail.com

** Ahmet Kalajdžić, doktorand, studij Povijest stanovništva, Sveučilište u Dubrovniku, Branitelja Dubrovnika 41, 20 000 Dubrovnik, Republika Hrvatska, E-mail adresa: aka.press@gmail.com

¹ Istraživanje je provedeno u okviru poslijediplomskoga doktorskog studija Povijest stanovništva, pod vodstvom Nelle Lonze i Nenada Vekarića, a sufinancirala ga je Hrvatska zaklada za znanost projektom 5106.

polovini 19. stoljeća i značajki društvenih mreža uspostavljenih kumstvima.² U radu su obrađene dvije župe, Babino Polje³ i Maranovići na Mljetu. Istraživanje je provedeno na matičnim knjigama vjenčanih (*Registro matrimoniale*),⁴ koje su vodili onodobni mljetski župnici,⁵ a danas su pohranjene u Arhivu Dubrovačke biskupije u Dubrovniku.⁶

Matične knjige vjenčanih u istraživanom su razdoblju vođene tabelarno na tipiziranim obrascima na dva lista, pri čemu se na lijevi unosilo datum vjenčanja, ime svećenika koji je vodio ceremoniju vjenčanja, osobno ime i prezime ženika, njegovo mjesto rođenja, prebivalište, vjeroispovijest, datum rođenja, bračni status (neoženjen ili udovac) te potom iste osobne podatke za mladenku. Na desnom listu bilježeni su osobni podaci o roditeljima mladenaca (ime oca i majke, njihovo prebivalište i vjeroispovijest) te osobni podaci o svjedocima (*Testimoni*), koje se u narodu naziva kumovima, pa se taj izraz koristi i u ovom radu. Krajnji desni stupac upisnoga lista ostavljen je za moguće napomene (primjerice, o dozvoli za sklapanje braka ako je bila potrebna). Svi spomenuti podaci nisu, među-

² Istraživanjem su obuhvaćene župe: Grad (Dubrovnik), Desne, Lastovo, Lisac, Lopud, Mokošica, Babino Polje i Maranovići (otok Mljet), Betina (otok Murter), Bisko, Blato i Pupnat (otok Korčula), Buzet, Donji Miholjac, Drenovci i Ravno. Kao početna godina istraživanja izabrana je 1870.

³ Treba spomenuti da toponim Babino Polje Petar Šimunović bilježi Babinu Pòje. Etnike tog mjesta naziva Babinopójac i Babinopójka, a za ktetik (posvojni pridjev imena naseljenog mjesta) koristi oblike babinopójski, -a, -o (Petar Šimunović, „Toponimijsko-dijalekatski prinosi s Mljeta. Prilogrješavanje dijalekatskog supstrata dubrovačkog otočja” *Filologija* 6 (1970): 238). U brojnoj literaturi (primjerice, Ivo Dabelić, *Otok Mljet 1894. – 1930.* (Dubrovnik: Vlastita naklada, 2008): 133 i druga mjesta; Neda Mihović, Kristina Puljizević, Božena Vranješ-Šoljan, „Središnja etapa demografske tranzicije: stanovništvo Babina Polja na otoku Mljetu (1870-1880)”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009): 270 i druga mjesta, koriste se ktetici babinopoljski, -a, -o, a u Hrvatskom jezičnom savjetniku se prema toponimu Babino Polje navode oblici: Babopoljac, Babopoljka i babopoljski (Eugenija Barić et al., *Hrvatski jezični savjetnik* (Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena i Školske novine, 1999): 373), koji se koriste i u ovom radu.

⁴ U radu Ahmeta Kalajdžića i Marije Gjurašić „Mreže krsnih kumova u župama Babino Polje i Maranovići na Mljetu u drugoj polovini 19. stoljeća”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 60 (2022) [u tisku], obrađene su u sklopu istoga projekta matične knjige rođenih odnosno krštenih u mljetskim župama. Ovaj je rad nastavak toga istraživanja. Za župu Babino Polje analizirano je razdoblje 1870. – 1872., a analiza župe Maranovići, zbog niske stope nataliteta u tom razdoblju, proširena je na period 1870. – 1875. godine.

⁵ U istraživanom razdoblju dušobrižnici u župi Babino Polje su Ivo Brašić (1863. – 1871.) i Antun Bačić (1871. – 1887.), kojem od 1873. pomaže Venceslav Batinić. U župi Maranovići to su Baldo Glavić (1869. – 1873.), Venceslav Batinić (1873., a mijenjao ga je Antun Bačić, kapelan u Babinu Polju), Federiko Burić (šest mjeseci tijekom 1874.), Petar Milić (1874. – 1875.), Marin Gavrančić (1875. – 1878.), Silvan Celigoj (1878. – 1881.) i Nikola Kurelja (1881. – 1886.). Ivan Šimić, ur., *Šematizam Dubrovačke biskupije* (Dubrovnik: Dubrovačka biskupija, 2011), 253-260.

⁶ Za ovo su istraživanje korišteni digitalni zapisi Zbirke mikrofilmova matičnih knjiga Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu (dalje: HR-HDA), u kojemu su pohranjene ukupno tri zbirke matičnih knjiga: HR-HDA-883, Zbirka matičnih knjiga [1583.] 1621. – 1947.; HR-HDA-944, Matične knjige Građanske Hrvatske 1812. – 1813.; HR-HDA-1448, Zbirka mikrofilmova matičnih knjiga i popisa obitelji 1516. – 2003. (dalje: Zbirka matica).

tim, uvijek dosljedno upisivani. Na temelju dostupnih podataka analiziralo se godišnji i mjesečni intenzitet te ritam vjenčanja na Mljetu, posebno srodničke i udovičke brakove, praksu odabira vjenčanih kumova, njihov broj, spolnu strukturu i društveni status, višekratna kumstva te međusobno srodstvo mladenaca i vjenčanih kumova. Sporadično se, iz dostupne literature i iskaza kazivača, razmatralo i mljetske svadbene običaje i slično.

Intenzitet i ritam vjenčanja na Mljetu

Vjenčanja i mreže vjenčanih kumova istraženi su na uzorku od 102 sklopljena braka. Veličina uzorka usklađena je na po 51 vjenčanje u svakoj župi, pa se zbog toga istraživana razdoblja ne podudaraju posve: za župu Babino Polje analizirani su brakovi sklopljeni od 1870. do 1877.,⁷ a za župu Maranovići, u kojoj su u tih osam godina sklopljena samo 32 braka, analiza je proširena na razdoblje 1870. – 1884. godine.⁸ Drugim riječima, za sklapanje 51 braka žiteljima zapadne (babopoljske) župe trebalo je osam, a istočne (maranske) čak petnaest godina. To je velikim dijelom odraz demografskih odnosa na otoku. Tako je primjerice 1880. u župi Babino Polje živjelo 68,39%, a u župi Maranovići 31,61% ukupne mljetske populacije.⁹

Godišnji intenzitet sklapanja brakova varirao je u obje župe i na njega su, osim demografskih čimbenika, zasigurno utjecale i druge okolnosti, posebno gospodarska i zdravstvena situacija. Miroslav Bertoša ističe da su upravo matične knjige dobri pokazatelji „povijesti nedaća”, odnosno kronologije gladi, epidemija i emigracije u prošlosti naših krajeva,¹⁰ čije su se posljedice izravno odražavale na broj sklopljenih brakova i broj rođene djece. Prema tumačenju Stjepana Krivošića, česte oskudice i glad utjecale su na odgode sklapanja brakova i tzv. kontraceptivno ponašanje stanovnika, odnosno na smanjenje broja poroda.¹¹ S normali-

⁷ HR-HDA-1448, Zbirka matica, Matična knjiga vjenčanih župe Babino Polje na Mljetu (dalje: MKVŽBP), 16-26 (1870., zapisi 1-3; 1871., zapisi 1-4; 1872., zapisi 1-6; 1873., zapisi 1-8; 1874., zapisi 1-6; 1875., zapisi 1-11; 1876., zapisi 1-2 i 1877., zapisi 1-11). Napomena: Među matične zapise iz 1873. ubačen je zapis o jednom vjenčanju iz 1865., koje ovom analizom nije obuhvaćeno (HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 19).

⁸ HR-HDA-1448, Zbirka matica, Matična knjiga vjenčanih župe Maranovići (dalje: MKVŽM), 8-19 (1870., zapisi 1-3; 1871., zapisi 1-6; 1872., zapisi 1-9; 1873., zapisi 1-2; 1874., zapisi 1-3; 1875., zapisi 1-3; 1876., zapisi 1-2; 1877., zapisi 1-4; 1878., zapisi 1-2; 1879., zapis 1; 1880., zapisi 1-3; 1881., zapis 1; 1882., zapisi 1-5 i 1884., zapisi 1-7). Napomena: Godine 1883. u Maranovićima nije zabilježeno nijedno vjenčanje.

⁹ Izračunato prema: Alois Maschek, *Geographisch-statistische Repertorium der bewohnten Orte im Königreiche Dalmatien auf Grund amtlicher Daten* (Zara: J. Woditzka, 1888), 90-91.

¹⁰ Vidi primjerice: Miroslav Bertoša, *Izazovi povijesnog zanata. Lokalna povijest i sveopći modeli* (Zagreb: Antibarbarus, 2002), 326 (poglavlje „Demografija predindustrijske Europe, od statističke analize do 'zlokobnih tajni'”); Stjepan Krivošić, „Izvori za historijsku demografiju: starije matične knjige”, *Arhivski vjesnik* 32 (1988), br. 1: 18.

¹¹ Krivošić, „Izvori za historijsku demografiju”, 22.

zacijom opskrbe hranom uslijedio bi „period kompenzacije” te bi i broj poroda i vjenčanja naglo porastao. Potonje potvrđuje analiza matične knjige vjenčanih župe Babino Polje, u kojoj je 1875. zabilježen nagli porast broja vjenčanja u odnosu na gladnu 1874. godinu. Na pad broja vjenčanja mogla je, dakako, utjecati i skupoća svadbenoga pira, ali i povećanje smrtnosti starije populacije, koje je praznilo domove i bilo signal mladoj generaciji da brže sklope brak i tako održe kućanstvo.¹²

U župi Babino Polje uočeno je tako da je znatno manje brakova sklopljeno 1870. (tri), 1871. (četiri) i 1876. (dva),¹³ a u župi Maranovići 1879. i 1881. (po jedan) te 1883. godine (nijedan).¹⁴

Tablica 1. Godišnji intenzitet sklapanja brakova u župama Babino Polje (1870. – 1877.) i Maranovići (1870. – 1884.)

Godina vjenčanja	Broj vjenčanja u župi Maranovići	Godina vjenčanja	Broj vjenčanja u župi Babino Polje
1870.	3	1870.	3
1871.	6	1871.	4
1872.	9	1872.	6
1873.	2	1873.	8
1874.	3	1874.	6
1875.	3	1875.	11
1876.	2	1876.	2
1877.	4	1877.	11
1878.	2	UKUPNO	51
1879.	1		
1880.	3		
1881.	1		
1882.	5		
1883.	0		
1884.	7		
UKUPNO	51		

Izvor: HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 16-26 i MKVŽM, 9-19.¹⁵

¹² Nenad Vekarić et al., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda. Dubrovnik i njegova okolica od 17. do 19. stoljeća* (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2000), 98.

¹³ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 20-21.

¹⁴ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽM, 12-14.

¹⁵ Napomena: Rezultati ovoga istraživanja o godišnjoj i mjesečnoj distribuciji vjenčanja za župe Babino Polje (1870. – 1877.) i Maranovići (1870. – 1884.) koje prikazujemo u tablicama 1 i 2 ne

Takve oscilacije mogle bi se tumačiti posljedicama velike gladi koja je krajem 1873. pogodila cijelu Dalmaciju.¹⁶ Njezin odraz na broj sklopljenih brakova u župi Babino Polje tih je godina ipak nešto manji (1873. sklopljeno ih je osam, a 1875. čak jedanaest). Pad broja vjenčanja u toj se župi dogodio 1876., i to za čak 81,82% u odnosu na prethodnu godinu. To je možda zakašnjeli efekt gospodarske krize, ali nije isključeno ni da je na to utjecao odnos broja žena i muškaraca (koji zasigurno nije bio jednak u svakoj generaciji) i mehanički odljev stanovništva, koji krajem stoljeća postaje sve jači. Tim više jer se odseljavaju uglavnom mladi ljudi, mahom neoženjeni muškarci u 20-im i 30-im godinama života, dakle u dobi kad bi, da su okolnosti bile drugačije, u roditeljski dom doveli ženu s kojom bi osnovali vlastitu obitelj, a ne bi ga napustili.

Mjesečni ritam vjenčanja vrlo je sličan u obje mljetske župe i odražava ritam životne svakodnevice toga doba i podneblja. Na njega je posebno utjecao intenzitet poljodjelskih radova: sjetve, rezidbe, žetve, branja maslina te trganja i prerade grožđa,¹⁷ što je bila glavna gospodarska grana na otoku, a u manjoj mjeri i stočarski radovi te razdoblja intenzivnijega ribarenja. Najviše vjenčanja na Mljetu održano je nakon jematve, a posebno u studenom (21/102), siječnju (15/102) i veljači (19/102). U ta tri mjeseca vjenčalo se 53,92% parova (55/102) iz promatranoga uzorka:¹⁸ u župi Babino Polje maksimum je bio u siječnju i studenom, a u župi Maranovići u veljači i studenom. „Najgušći” vjenčani termini bili su oko blagdana sv. Kate, 25. studenog.¹⁹ Usporedbe radi, i u zapadnoj Slavoniji, u okolici Novske i u Starom Grabovcu, vjenčanja su se rijetko održavala početkom prosinca, tijekom poklada i uoči Uskrsa. I tamo su se najčešće događala ujesen, oko istoga blagdana o kojem tamošnje djevojke pjevaju „Sveta Kato, rastavi me s majkom, ili s majkom il’ s košuljom tankom”²⁰ ili „Ide zima, ide Sveta Kata, sad će

podudaraju se posve s rezultatima koje za iste istraživane godine donose: N. Mihović, K. Puljizević i B. Vranješ-Šoljan, „Središnja etapa demografske tranzicije: stanovništvo Babina Polja na otoku Mljetu (1870-1880)”: 281 (tabl. 7) i Silvija Batoš, Jasenka Maslek, Nenad Vekarić, „Stanovništvo Maranovića na otoku Mljetu (1870-1880): razdoblje demografske tranzicije”, *Analiza Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009): 305 (tabl. 7), te držimo da je moguće da je u tamo objavljenim tablicama dio podataka, vjerojatno omaškom, pogrešno unesen.

¹⁶ Šime Perić, „Oskudica i glad u Dalmaciji u XIX i početkom XX stoljeća”, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 13 (1980), br. 1: 12-13.

¹⁷ Dalmacija je u Austro-Ugarskoj Monarhiji jedina pokrajina čije se stanovništvo većinom bavi poljoprivredom. Više: Perić, „Oskudica i glad u Dalmaciji”, 16.

¹⁸ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 16-26 i MKVŽM, 9-19.

¹⁹ Slično je bilo i na Braču. Josip Milićević, „Narodni život i običaji na otoku Braču”, *Narodna umjetnost: godišnjak Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu* 11/12 (1975), br. 1: 430.

²⁰ Slavonci su praznovjerni glede vjenčanja tijekom adventa i korizme, zbog čega su svađe među supružnicima tumačili sklapanjem braka u tim „zabranjenim razdobljima”. Nevena Škrbić, „Život mladih, pripreme za brak i sklapanje braka u selima u okolici Novske”, *Studia ethnologica Croatica* 12/13 (2000/2001), br. 1: 177.

moji svatovi na vrata”. Nedugo nakon toga blagdana počinje advent, kad se vrlo rijetko upriličuju vjenčanja, pa se zna kazati i „Sveta Kata zatvara vrata”.

Tijekom adventa (koji počinje najranije 27. studenog, odnosno najkasnije 3. prosinca i traje do Božića) i četrdesetodnevne korizme u ožujku ili travnju (s obzirom na to da se i taj datum pomiče), koja traje do Uskrsa, vjenčanja su, tradicionalno, bila rijetka.²¹ Ipak, neki autori ističu da Katolička crkva nije izrijeком zabranjivala vjenčanja u to doba godine, nego ih nije preporučivala, te da vjenčanja obavljena u tom periodu ne znače nužno i nepoštovanje uzusa Crkve.²²

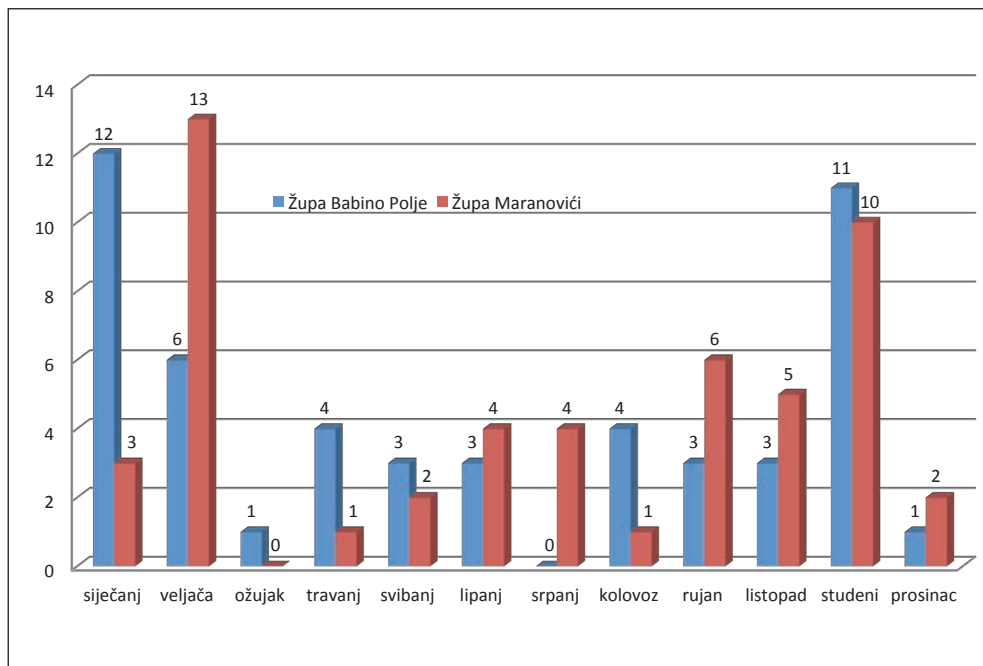
Tablica 2. Ritam sklapanja brakova po mjesecima u župama Babino Polje (1870. – 1877.) i Maranovići (1870. – 1884.)

Ritam vjenčanja po mjesecima na Mljetu			
Mjesec u godini	Župa Babino Polje (%)	Župa Maranovići (%)	Mljet (%)
Siječanj	23,53	5,88	14,71
Veljača	11,77	25,49	18,63
Ožujak	1,96	0	0,98
Travanj	7,84	1,96	4,90
Svibanj	5,88	3,92	4,90
Lipanj	5,88	7,84	6,86
Srpanj	0	7,84	3,92
Kolovoz	7,84	1,96	4,90
Rujan	5,88	11,77	8,82
Listopad	5,88	9,80	7,84
Studenj	21,57	19,61	20,59
Prosinac	1,96	3,92	2,94
UKUPNO	100	100	100

Izvor: HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 16-26 i MKVŽM, 9-19.

²¹ Stav Crkve bio je *Tempus sacrum, vetitum, clausum*, to jest „sveto razdoblje, zabranjeni period”. Vekarić et al., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*, 51-52. Zabrana u prosincu ne traje tijekom 31 dana, a može se dogoditi da ni zabrana prije Uskrsa ne traje sve dane ožujka. Stjepan Krivošić, *Stanovništvo i demografske prilike u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u XVIII. i prvoj polovini XIX. stoljeća* (Zagreb: HAZU, Zavod za znanstveni rad u Varaždinu, 1991), 79.

²² Marinko Marić, *Stanovništvo Popova u Hercegovini: Ravno* (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2015), 137.

Grafikon 1. Ritam vjenčanih obreda po mjesecima u župama Babino Polje i Maranovići

Izvor: HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 16-26 i MKVŽM, 9-19.

Uvid u matične knjige obiju mljetskih župa upućuje na to da je manji broj brakova sklopljen i tijekom četiri tjedna adventa, iako vrlo rijetko (jedanput u župi Babino Polje i dvaput u župi Maranovići, od toga jednom tjedan uoči samoga Božića, 18. prosinca 1871.).²³ Isto je vrijedilo i za četrdesetodnevno razdoblje od Pepelnice (Čiste srijede) do Uskrsa,²⁴ kada je upriličena jedna svadba u župi Babino Polje (1874.).²⁵ To je vjenčanje Ivana Hajdića i Marije Stražičić (oboje iz Govedara), koji su se vjenčali u doba korizme (16. ožujka 1874.), i to nakon što su već duže živjeli u „braku na probu”, u kojemu su dobili sina Petra (rođenog u listopadu 1872.).²⁶

²³ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 20 (1873., zapis 8) i MKVŽM, 10-12 (1871., zapis 6; 1872., zapis 9).

²⁴ Usp. Vekarić et al., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*, 51.

²⁵ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 19-21 (1873., zapis 3; 1874., zapis 2).

²⁶ Sin Petar je, po svemu sudeći, rano preminuo jer nije zabilježen u Knjizi stanja duša. Krajem siječnja 1875. bračni je par dobio kćer Mariju (koja im je također umrla, i to prije šestoga rođendana), u ožujku 1877. sina Nikolu, a u studenome 1879. kćer Anu. Vidi: HR-HDA-1448, Zbirka matica, Matična knjiga rođenih župe Babino Polje (dalje: MKRŽBP), 13. travnja 1873. (krštenje); Hrvatska (dalje: HR)-Arhiv Dubrovačke biskupije, Dubrovnik (dalje: ADB)-fond 7-Matične knjige Dubrovačke (nad

Zašto je vjenčanje obavljeno tek šesnaest mjeseci nakon djetetova rođenja i planirano upravo u korizmeno vrijeme, nije bilo moguće utvrditi.

Jedno je vjenčanje u župi Babino Polje obavljeno na Uskrsni ponedjeljak (14. travnja 1873.). To je bilo vjenčanje Vicka Sršena i Nikolette Radulj (oboje iz Blata). Može se pretpostaviti da se biranjem blagdana za dan vjenčanja željelo dodatno naglasiti važnost te ceremonije. Spomenimo da su i Vicko i Nikoleta prije vjenčanja također duže vrijeme živjeli u „braku na probu”. Tome je možda bilo tako jer je ona bila više od deset godina starija od njega, a na Mljetu se običavalo reći „(tek) ako si plodna, bit ćeš moja”.²⁷

Veća starost žena u odnosu na muškarce pri sklapanju prvoga braka nerijetka je pojava na otoku, osobito u Maranovićima (1870. – 1880.).²⁸ Da je i „brak na probu” bio relativno učestala pojava na cijelome Mljetu svjedoče podaci o visokom udjelu predbračnih začeca (48,15%), kao i nezanemarivom udjelu izvanbračno rođene djece (9,71%) u župi Maranovići te 31,37% predbračnih začeca i čak 11,27% izvanbračno rođene djece u župi Babino Polje (1870. – 1880.).²⁹ Takvu pojavu nalazimo u mnogim mjestima diljem Dalmacije, a posebno na susjednim otocima.³⁰ „Probni brakom” željelo se, naime, smanjiti rizik od nerodnosti, od-

biskupije, Libro dello Stato d'anima di parrocchia Babinopoglie 1859. / Popis duša (domaćinstava) B. P. oko 1860. (g. 1859.) (dalje: Popis duša Babino Polje oko 1860.), kućanstvo br. 160 (u Govedarima).

²⁷ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 19-21 (1873., zapis 3); HR-ADB-7-Matične knjige Dubrovačke (nad)biskupije, Popis duša Babino Polje oko 1860., kućanstvo br. 141 (u Blatu).

²⁸ U gotovo petini sklopljenih brakova (18,52%) maranske su žene bile starije od svojih muževa više od deset godina, a u prosjeku su imale 29,67 godina (prema 29,14, koliko su imali njihovi muževi). Batoš, Maslek, Vekarić, „Stanovništvo Maranovića na otoku Mljetu (1870-1880)”, 308-310, 312. Primjere za župu Babino Polje vidi u: Marija Gjurašić, *Razvoj otoka Mljeta u 19. stoljeću. Govedari i Babino Polje prema katastru Franje I.*, sv. 2 (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2019), 58, 61 i 80.

²⁹ Usp. Mihović, Puljizević, Vranješ-Šoljan, „Središnja etapa demografske tranzicije”, 285, 287; Batoš, Maslek, Vekarić, „Stanovništvo Maranovića na otoku Mljetu (1870-1880)”, 309, 311.

³⁰ Primjerice na Lastovu, gdje je oko trećina djece začeta prije braka (Vekarić et al., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*, 98-99), i Korčuli (u župi Blato), koja bilježi čak 46,18% začeca prije braka i 6,99% izvanbračno rođene djece (1870. – 1880.) (Ivana Lazarević, Nenad Vekarić, „Stanovništvo Blata na Korčuli (1870-1880): početak demografske tranzicije”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009): 237. U župi Pupnat u istom je razdoblju evidentirano 37,04% začeca prije braka. No u toj je župi samo 1,13% djece i rođeno prije sklapanja braka roditelja. Julijana Antić-Brautović, Aleksandra Piteša-Orešković, Jakov Gelo, „Stanovništvo Pupnata na Korčuli (1870-1880): početak demografske tranzicije”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009): 262. Usporedbe radi, udio predbračnih začeca u kopnenoj župi Lisac (u Dubrovačkom primorju) u to je vrijeme bio 34%, a 1840. – 1870. još i veći (36,85%), dok je udio izvanbračno rođene djece (1870. – 1880.) iznosio tek 2,41%. Marija Gjurašić, Minela Fulurija, Nenad Vekarić, „Zakašnjela demografska tranzicija: stanovništvo Lisca u Dubrovačkom primorju (1870-1880)”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009): 358. O izvanbračno rođenoj djeci više u: Marija Mogorović Crljenko, *Druga strana braka. Nasilje i ilegitalnost u (izvan)bračnim vezama na području Porečke biskupije u prvoj polovici 17. stoljeća* (Zagreb: Srednja Europa, 2012), 272-277.

nosno „neproduktivnog braka”,³¹ ali i ustanoviti kako se djevojka uklapa u novu obitelj. Do odgode vjenčanja mogla je, međutim, dovesti i financijska situacija u obitelji(ma) jer za svadbu (i miraz) treba izdvojiti dosta novaca. Vicko i Nikoleta dobili su tako blizance (dva sina) devet mjeseci prije vjenčanja (31. srpnja 1872.). Jedan od njih je, po svojoj prilici, umro nedugo nakon krštenja u nuždi (8. kolovoza), a drugi je kršten ponovo u crkvenoj ceremoniji (6. listopada). Kako nijedan od njih nije zabilježen u Knjizi stanja duša, pretpostavlja se da je i drugi ubrzo umro.³²

Iako se na oba uzorka uočilo da su se vjenčanja održavala svakoga mjeseca u godini (osim u ožujku u župi Maranovići te u srpnju u župi Babino Polje), možemo zaključiti da je glavni *stađun* za vjenčanja na Mljetu u promatranom razdoblju bio krajem jeseni i usred zime (odnosno mjesec prije i dva nakon Božića), s tim da je jesenski maksimum, ukupno gledano, bio neznatno manji nego zimski.³³ Slično je uočeno i na otoku Lastovu (1841. – 1860.)³⁴ te u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (1853. – 1857.),³⁵ gdje su zimski maksimumi također izraženiji od jesenskih.

Glede izbora dana u tjednu za održavanje crkvene ceremonije vjenčanja uočeno je da su u župi Babino Polje korišteni svi dani u tjednu, a najrjeđe su birani uto-rak i petak (samo po jednom),³⁶ dok se više od pola vjenčanja (56,86%, odnosno 29/51) održalo u nedjelju. Slično je, usporedbe radi, bilo i u Sumartinu na Braču.³⁷ Vjerojatni razlog tome jest da u ceremoniji i slavlju može sudjelovati što više gostiju i uzvanika. Subotom se, primjerice, održalo tek nešto više od 11% babopoljskih (odnosno nešto više od 8% mljetskih) vjenčanja. Uzrok male zastupljenosti

³¹ Usp. na Korčuli: Nenad Vekarić, Božena Vranješ-Šoljan, „Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj”, *Analitički Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009): 49; Lazarević, Vekarić, „Stanovništvo Blata na Korčuli (1870-1880)”, 219-241; Vesna Čulinović-Konstantinović, „Tradicionalni nevjenčani brak u našem selu”, *Sociologija sela* 51 (1976), br. 2: 125-137; Lena Mirošević, Snježana Mrđen, „Izvanbračna rađanja na hrvatskim otocima: posebnost otoka Korčule”, *Studia ethnologica Croatica* 32 (2020), br. 1: 309-327, doi: <https://doi.org/10.17234/SEC.32.11>.

³² HR-ADB-7-Matične knjige Dubrovačke (nad)biskupije, Popis duša Babino Polje oko 1860., kućanstvo br. 141 (u Blatu). Napomena: Knjiga umrlih, iz koje bi se to zasigurno utvrdilo, nije obuhvaćena ovim istraživanjem. U svakom slučaju, Nikoleta je (najvjerojatnije) neposredno nakon prve bračne noći ponovo zatrudnjela jer je na Svetoga Vlaha 1874. rodila kćer, a godinu i pol kasnije i sina. Oba su djeteta poživjela i vjenčala se. Nažalost, rasli su bez majke, koju su izgubili već u studenom 1878. (kada je sinu bilo tek tri godine i dva mjeseca). Četrnaest mjeseci poslije (u siječnju 1880.) njihov se otac ponovo oženio, i to tri godine mlađom Anom Matana (13 godina mlađom od pok. Nikolete). Vidi: HR-ADB-7-Matične knjige Dubrovačke (nad)biskupije, Popis duša Babino Polje oko 1860., kućanstvo br. 141 (u Blatu).

³³ Usp. Mihović, Puljizević, Vranješ-Šoljan, „Središnja etapa demografske tranzicije”, 281-283; Batoš, Maslek, Vekarić, „Stanovništvo Maranovića na otoku Mljetu (1870-1880)”, 304-307.

³⁴ Vekarić et al., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*, 53-54.

³⁵ Krivošić, *Stanovništvo i demografske prilike u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, 78.

³⁶ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 16, 23 (1870., zapis 1 /petak/; 1875., zapis 9 /utorak/).

³⁷ Milićević, „Narodni život i običaji na otoku Braču”, 430-431.

toga dana u tjednu mogao bi biti, slično kao na Braču, inzistiranje svećenika da svi nazoče nedjeljnoj misi, što bi bio problem ako bi se svadbena svečanost protegnula do sitnih jutarnjih sati.³⁸ Prema kazivanju Điva Marketa iz Polača, nakon Drugoga svjetskog rata ustalio se običaj odlaska k matičaru srijedom, a crkveni brak najčešće se sklapao nedjeljom.³⁹ Vjenčanja u župi Maranovići, slično kao u većini sela na Braču i Hvaru,⁴⁰ održavala su se najčešće ponedjeljkom 49,02% (25/51) i nedjeljom 19,61% (10/51). Petkom u toj župi nije upriličeno nijedno vjenčanje.⁴¹ Vjerojatni razlozi su post i strah od nesreće u petak, odnosno praznovjerje da je „petak slab početak”. Usporedbe radi, spomenimo da su se prema Nikoli Buconjiću bosanskohercegovački Hrvati u 19. i prvoj polovini 20. stoljeća najradije vjenčavali radnim danom, i to najčešće ponedjeljkom i srijedom.⁴² Za razliku od njega, Ivan Klarić ističe da su u Bosni vjenčanja bila „vajik sridom”.⁴³

Tablica 3. Ritam vjenčanih obreda po danima u tjednu u župama Babino Polje (1870. – 1877.) i Maranovići (1870. – 1884.)

Dani u tjednu	Učestalost u župi Babino Polje	Učestalost (%)	Učestalost u župi Maranovići	Učestalost (%)
Ponedjeljak	7	13,73	25	49,02
Utorak	1	1,96	1	1,96
Srijeda	4	7,84	6	11,76
Četvrtak	3	5,88	6	11,76
Petak	1	1,96	0	0
Subota	6	11,76	3	5,88
Nedjelja	29	56,86	10	19,61
UKUPNO	51	100	51	100

Izvor: HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 16-26 i MKVŽM, 9-19.

³⁸ Na Braču bi svećenik obavio vjenčanje u subotu samo ako bi mu svi čvrsto obećali da će sudjelovati na nedjeljnoj misi (Milićević, „Narodni život i običaji na otoku Braču”, 430-431.).

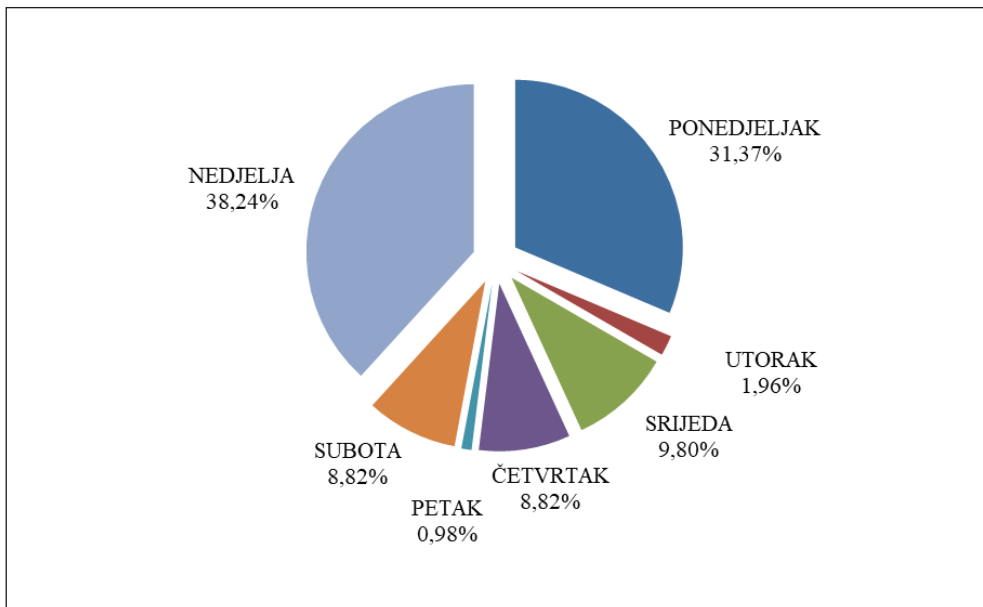
³⁹ Ispričao kazivač Đivo Market (razgovor vođen 1. veljače 2019.).

⁴⁰ Milićević, „Narodni život i običaji na otoku Braču”, 430-431.

⁴¹ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽM, 9-19.

⁴² Nikola Buconjić, *Život i običaji Hrvata katoličke vjere u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo: Tiskom i nakladom Daniela A. Kajona, 1908), 88.

⁴³ Ivan Klarić, „Porod, ženidba, smrt (Kralje u Bosni)”, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 27 (Zagreb: JAZU, 1929), 170.

Grafikon 2. Tjedni ritam vjenčanih obreda na otoku Mljetu na istraženom uzorku

Izvor: HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 16-26 i MKVŽM, 9-19.

Analiza je pokazala da su se u promatranom razdoblju na Mljetu tri puta održala po dva vjenčanja u istom danu.⁴⁴ Biranjem istoga datuma za vjenčanje mladenici su možda željeli smanjiti troškove vjenčanja. No, ni drugi razlozi takva izbora nisu isključeni. U jednom se slučaju najvjerojatnije radilo o vjenčanju dviju sestara ili polusestara (Pave Stjepanović i Marije Stjepanović).⁴⁵ Moguće je, međutim, da

⁴⁴ Dva puta u župi Babino Polje, 13. studenog 1870. i 4. veljače 1872. (HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 16-18 /1870., zapisi 2 i 3; 1872., zapisi 4 i 5/) te jednom u župi Maranovići, 11. veljače 1874. (HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽM, 13 /1874., zapisi 2 i 3/). Usp. HR-ADB-7-Matične knjige Dubrovačke (nad)biskupije, Stato d'anima di parrochia Babinopoglie / Knjiga stanja duša župe Babino Polje 1910. (dalje: Knjiga stanja duša župe Babino Polje 1910.) 119 i 155. Sličan običaj zabilježen je i na Murteru, gdje također nije bila rijetkost da se na isti dan održi više vjenčanja, pa je tako 1768. zabilježeno čak šest vjenčanja istoga dana (od ukupno osam održanih te godine). Kristijan Juran, „Stanovništvo Murtera u 18. stoljeću i početkom 19. stoljeća – Građa iz matičnih knjiga 1718. – 1815.“, *Povijesni prilozi* 22 (2003), br. 25: 237.

⁴⁵ Naime, objema se majka zvala Franica Brzica. Otac Pave Stjepanović bio je Mato Stjepanović. Neobično je, međutim, da Mariji Stjepanović, čiji je otac navodno bio Mato Kaštelan, djevojačko prezime nije Kaštelan (a ni Brzica po majci). Kako se Pavi Stjepanović muž prezivao Kaštelan, moguće je da se župnik prilikom upisa njihovih prezimena zabunio. Nije isključeno ni da je Mato Stjepanović posvojio Mariju, pa je ona zato imala isto djevojačko prezime kao Pave. Ako su Pave i Marija bile sestre, onda su možda bile i blizanke, jer je datum rođenja unesen samo za prvoupisanu (Pavu), a

Pave i Marija nisu bile sestre te da su im se, zbog učestale pojave više osoba s istim imenom i prezimenom, majke sasvim slučajno zvale isto. U svakom slučaju, obje su prezimenjakinje sklopile srodničke brakove, o čemu će kasnije biti više riječi.

Uvjeti i zapreke za sklapanje braka te srodnički i udovički brakovi na otoku Mljetu

Uvjeti i prepreke za sklapanje braka utvrđeni su odredbama Koncila i kanonskim zakonom.⁴⁶ No, primjena tih odredbi u našim krajevima nije svugdje počela odmah ni istovremeno.⁴⁷ Do takve odgode došlo je i u mnogim europskim zemljama, pa je tako Francuska primjer zemlje u kojoj su se odredbe Tridenta počele primjenjivati tek od 17. stoljeća.⁴⁸ Kao rezultat sukoba crkvenih i državnih vlasti, u Francuskoj je zakon o obvezi sklapanja građanskoga braka donesen u jeku buržujске revolucije (1792.).⁴⁹ Tijekom 19. stoljeća zakoni su propisali prioritetno sklapanje civilnoga braka i u Nizozemskoj i Belgiji te odredili da je za zakoniti status djece i njihova nasljedna prava pravovaljan isključivo civilni brak.⁵⁰ U Habsburškoj Monarhiji od 1868. moglo se, po određenim uvjetima, sklopiti brak „pred svjetovnom oblašću (civilni brak za nuždu)”.⁵¹ Mogućnost sklapanja braka isključivo u crkvi austrijske su vlasti ostavile vjernicima sve do 1894., kada je sklapanje građanskoga braka postalo obveza za sve mladence.⁵²

Što se mogućih zapreka za sklapanje braka tiče, mnogo ih je i ovdje će se spomenuti samo neke. Primjerice, brak nije mogao biti sklopljen zbog nepodnošenja svih potrebnih potvrda, primjerice potvrde o punoljetnosti (ili krštenice), privo- le oca za sklapanje braka u slučaju maloljetnosti mladenke/mladoženje (do na-

odnosi se možda na obje. Matična knjiga rođenih nije istraživana. HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽM, 13 (1874., zapisi 2 i 3).

⁴⁶ *Zakonik kanonskoga prava proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., s izvorima* (Zagreb: Glas Koncila, 1996), 535 (kan. 1091 §§ 1.-4., kan. 1092-1094).

⁴⁷ Više: Ivan Jovović, „Matične knjige primorskih župa barske dijeceze do kraja 19. vijeka”, *Matica crnogorska* 46-47 (2011): 286.

⁴⁸ Ariana Violić-Koprivec, Nenad Vekarić, „Krsni i vjenčani kumovi katolika u Dubrovniku (1870-1871)”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54 (2016), br. 2: 330. Tridentski koncil održan je s prekidima u tri navrata (1545. – 1547., 1551. – 1552. i 1562. – 1563.) u Trentu (*Tridentum*), a jedno je zasjedanje održano u Bologni (1547. – 1548.). O Koncilu i dekretu *Tametsi*, koji se bavi pitanjima braka, više: Mogorović Crljenko, *Druga strana braka*, 75-86.

⁴⁹ Mario Vrkljan, „Sklapanje građanskog i vjerskog braka u Republici Hrvatskoj”, *Pravnik* 39 (2005): 176; Violić-Koprivec, Vekarić, „Krsni i vjenčani kumovi katolika u Dubrovniku”, 354.

⁵⁰ Violić-Koprivec, Vekarić, „Krsni i vjenčani kumovi katolika u Dubrovniku”, 354.

⁵¹ F. J. [Franjo Josip] Spevec, ur., *Opći austrijski građanski zakonik, proglašen Patentom od 29. studenoga 1852. u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, s naknadnim zakonima i naredbama* (dalje: OGZ), treće popravljeno i popunjeno izdanje, rješidbe izdao Adolfo Rušnov, vijećnik Kr. banskog stola (Zagreb: Tisak i naklada knjižare L. Hartmana, 1899), 40-41, čl. 3. (*O pravu ženidbenom*).

⁵² Zakonski čl. XXXI. iz 1894. godine. Vidi: OGZ, 40-41, čl. 3. (*O pravu ženidbenom*).

vršene 24. godine života),⁵³ potvrde o visini godišnjega dohotka mladoženje (za određene državne službenike),⁵⁴ certifikata o ženidbenoj sposobnosti mladenaca, ženidbene dozvole.⁵⁵ Ako su mlada i mladoženja bili iz različitih župa, morali su priložiti rodni list (*la fede di nascita*), koji im je izdavao njihov župnik.⁵⁶ U matičnim knjigama vjenčanih župe Maranovići evidentirano je pet takvih zabilježbi.⁵⁷

Udovička crnina ili novačenje te osude na smrt ili tešku robiju izrečene prije sklapanja braka i slično također su priječili zakonito sklapanje braka.⁵⁸ Potonja zapreka ukinuta je 10. lipnja 1890. godine.⁵⁹ To potvrđuje primjer Gjura Madeška iz Drvenika u Konavlima. Naime, iako je Gjuro bio osuđen na smrt zbog ubojstva brata Mija (ubijenog 12. srpnja 1892.), dopušteno mu je da se vjenča „sa svojom vjerenicom, s kojom je već imao poroda”.⁶⁰

Zapreka za sklapanje braka bio je i izostanak jedne od tri napovijedi tijekom tri uzastopne nedjelje, u kojima je trebalo utvrditi nepostojanje prigovora vjenčanju,⁶¹ te izostanak svečanoga očitovanja privole pred župnikom, pastorom ili njegovim namjesnikom u nazočnosti dvaju svjedoka.⁶² Tri napomene takve vrste nalazimo i u analiziranim matičnim knjigama, a odnose se na činjenicu da prije vjenčanja nisu održane sve tri nedjeljne prozivke, čime nije ispunjena jedna od odredbi Tridentskoga koncila. No, u skladu s Općim građanskim zakonikom, u posebnim se slučajevima dopuštao oprost od čak sve tri napovijedi.⁶³

Dodatni uvjeti za sklapanje braka postojali su za vojne časnike (posebno pripadnike domobranstva i oružništva), koji su prema političkim zakonima morali predoči-

⁵³ OGZ, 35 (§ 21.), 45-46 (§§ 49.-52.).

⁵⁴ Primjerice, „urednici kontrolni”, „vježbenici s adjutom ili bez adjuta” i „dnevničari” morali su donijeti potvrdu da im godišnja plaća iznosi minimalno 500 forinti, „grunтовничарски кандидати” minimalno 650 forinti, a „perovodni pravosudni činovnici” minimalno 950 forinti i slično. OGZ, 42-46 (§§ 47., 53.).

⁵⁵ Vidi više u: OGZ, 42-46 (§§ 47.-54.).

⁵⁶ Juran, „Stanovništvo Murtera u 18. stoljeću i početkom 19. stoljeća”, 236.

⁵⁷ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽM, 9-19.

⁵⁸ OGZ, 46 (§§ 54., 111.-113.), 47 (§ 61.).

⁵⁹ OGZ, 47 (§ 61.).

⁶⁰ „Vjenčanje osuđenika na smrt”, *Crvena Hrvatska* (Dubrovnik), 14. 2. 1893., 3.

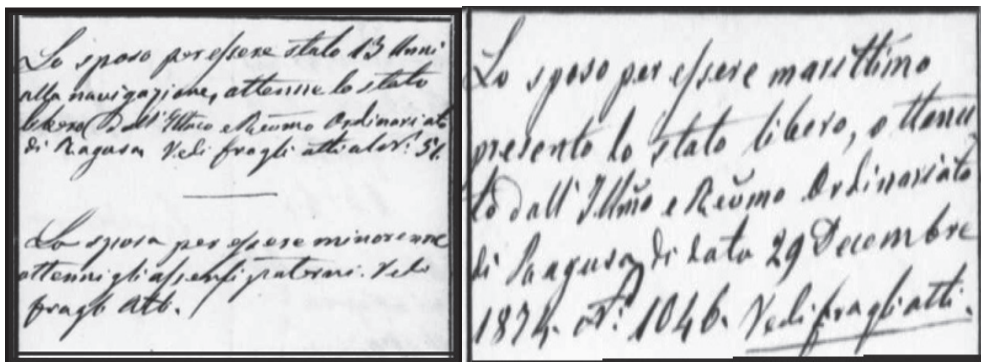
⁶¹ OGZ, 49-50 (§§ 69.-74.). Tridentski koncil propisao je obvezu svećenika da tri nedjelje zaredom tijekom mise najavi skoro vjenčanje i pozove sve koji imaju prigovor da ga podnesu. Napovijedi se u Hercegovini nazivaju navještaji ili denuncije. Ako bi prigovori izostali, smatralo se da prepreka nema i da se brak može sklopiti (Marić, *Stanovništvo Popova u Hercegovini: Ravno*, 133). Napovijedi se na Braču nazivaju proloncije (Miličević, „Narodni život i običaji na otoku Braču”, 430). Ako se brak ne bi sklopio u roku od šest mjeseci poslije napovijedi, trikratna napovijed morala se ponoviti (OGZ, 50 /§§ 72.-73./). Na Murteru su, ako su vjenčanjem napuštali matičnu župu, ženik ili mladenka morali pribaviti potvrdu župnika da su i u toj župi objavljene sve tri napovijedi (Juran, „Stanovništvo Murtera u 18. stoljeću i početkom 19. stoljeća”, 236).

⁶² OGZ, 50-52 (§§ 75.-82.).

⁶³ OGZ, 53 (§§ 86.-87.).

ti pismeno dopuštenje svoje „regimente, kora ili starješina”.⁶⁴ Dozvole su se tražile i za pomorce, koji su dugo izbivali iz kuće te su morali dokazati da nisu već u braku. Takvih slučajeva nalazimo i u analiziranim matičnim knjigama. Primjeri za to su Nikola Sršen iz Blata, koji je nakon trinaest godina plovidbe odlučio osnovati obitelj, te Jere Hajdić iz Babina Polja, koji je također bio pomorac (*marittimo*).⁶⁵ Obojici je u matičnu knjigu vjenčanih upisana potvrda o leđičnosti ili tzv. slobodni list (*Certificato dello stato libero*), koju im je izdao Biskupski ordinarijat u Dubrovniku. Pomorci su, dakle, morali donijeti potvrdu kojom su dokazivali da su slobodni za sklapanje braka u matičnoj župi.⁶⁶ Kako takve potvrde nisu zabilježene za sve pomorare koji se spominju u analiziranome uzorku (primjerice, za Đura Bašicu, Mata Peterlina i Petra Stražičića, sva trojica iz Babina Polja, te Petra pok. Vicka Sršena iz Govedara),⁶⁷ moguće je da nisu svima valjano registrirane ili da su se izdavale samo u spornim slučajevima. Slična je praksa bila i u župi Maranovići, u kojoj je takva potvrda zabilježena uz imena samo trojice pomoraca (za jednoga od njih naglašeno je da je plovio pet godina),⁶⁸ dok za još trojicu ženika istoga zanimanja takve dozvole i broj godina plovidbe nisu evidentirani.⁶⁹

Slike 1 (lijevo) i 2 (desno). Zabilježbe o dozvolama Biskupskoga ordinarijata iz Dubrovnika izdanim za sklapanje braka pomorcima Nikoli Sršenu iz Blata i Jeri Hajdiću iz Babina Polja

Izvor: Slika 1 – HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 20 (1873., zapis 7); slika 2 – HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 22 (1875., zapis 1).

⁶⁴ OGZ, 46 (§ 54.).

⁶⁵ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 20 (1873., zapis 7), 22 (1875., zapis 1).

⁶⁶ Usp. Grozdana Franov-Živković, „Zapreke za sklapanje braka u glagoljskim matičnim knjigama i ostalim dokumentima sa zadarskoga područja od 1565. do sredine 19. stoljeća”, *Povijesni prilozi* 34 (2015), br. 49: 277.

⁶⁷ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 20-25 (1873., zapis 8; 1874., zapis 6; 1876., zapis 4; 1877., zapis 3).

⁶⁸ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽM, 10-13 (1871., zapis 2; 1872., zapis 3; 1874., zapis 3).

⁶⁹ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽM, 9-13 (1870., zapis 3; 1872., zapis 7; 1874., zapis 1).

Važne zapreke za sklapanje braka bile su svakako blisko krvno srodstvo među mladencima, tazbinstvo i kumstvo.⁷⁰ Bogišićevo istraživanje, provedeno u drugoj polovini 19. stoljeća, svjedoči da se narod toga pridržavao jer su njegovi ispitanici mahom izjavljivali da se na ženidbu ne smije ni pomišljati ako je djevojka u koju se mladić zagledao slučajno iz kumove kuće.⁷¹ Kumstvo kao zapreku Opći građanski zakonik ne spominje. Prema njegovim odredbama, zabranjeno je bilo sklapanje brakova među srodnicima u uzlaznoj i silaznoj lozi (od zakonita ili nezakonita rođenja), i to „među pravom braćom i sestrama ili samo po ocu ili po materi; među bratučedima, kao i s braćom i sestrama roditelja, to jest stricem ili ujakom ili s tetkom od strane očeve ili materine” (§ 65.).⁷² Isto je bilo propisano i za tazbinske odnose, to jest da „muž ne može uzeti srodnicâ svoje žene, koje su imenovane u §. 65. niti žena udati se za srodnike muža svojega, koji su ondje spomenuti”.⁷³

Ipak, značenje i snagu kumstva narod je često izjednačavao s krvnom vezom, pa se u Lici, primjerice, smatralo da je krsni kum s kumčetom u drugom stupnju srodstva.⁷⁴ U Gradiškoj i Brodskoj pukovniji momak se nije mogao oženiti djevojkom iz kumove kuće „ma kako daleko u kumstvu bila”,⁷⁵ dok se, prema D. Alaupović-Gjeldum, u Imotskoj krajini kumstvo nije smatralo srodstvom niti

⁷⁰ *Zakonik kanonskoga prava*, 535 (kan. 1091 §§ 1.-4., kan. 1092-1094). Više: Marko Rašica, Ljiljana Marks, „Kumstva na otoku Lastovu u 19. i 20. stoljeću” *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 56 (2018), br. 2: 537-538, doi: <https://doi.org/10.21857/y26kec31k9>. Franov-Živković ističe sljedeće zapreke: krvno i duhovno srodstvo, srodstvo po tazbini, prijateljstvo, srodstvo po mlijeku othranjene djece i nahočadi te nepoštenje (što se odnosi na zajednički život muškarca i žene prije braka, a za što se u Bibinjama, primjerice, plaćala kazna).

⁷¹ Prema Bogišićevoj studiji, osim po očevoj („debeloj”) i materinoj („tankoj”) krvi (*ujčevini*), tazbinstvu (*gjeverstvu*) i kumstvu, narod svojtu razdjeljuje i po *prijateljštini* (*prijateljskoj svojti*), bratimstvu i po mlijeku. Tako su se u Cetinskoj i Sinskoj krajini i na Lastovu, primjerice, zapreke odnosile i na „pobratimstvo, poočinstvo, posinovljenje itd”. U Hercegovini i katunskoj Crnoj Gori dodatna je zapreka bila *bratstvenost*, odnosno pripadnost istom bratstvu. Prema Bogišiću, pojam *prijateljština* nije se svugdje tumačio jednako kao u Dalmaciji (u značenju *amico*), nego je primjerice u Konavlima, Hercegovini, Crnoj Gori i Boki kotorskoj taj pojam za obitelj mladoženje podrazumijevao sve ljude koji su nosili djevojačko prezime mladenke, a bili su njezin daljnji rod, za razliku od njezina bližnjega roda (oca, majke, brata i sestre), koji se nazivalo *tazbina*. Isto je vrijedilo za obitelj mladenke, koja je daljnu svojtu svojega muža (mladoženje) također nazivala *prijateljima*, a njegovu najužu rodbinu *tazbinom*. Valtazar Bogišić, *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena* (Zagreb: JAZU, 1874), 202-205, 375-379. I Opći građanski zakonik tazbinu naziva prijateljstvom. OGZ, 40 (§ 40.). Vežano za srodstvo po mlijeku vidi i: Franov-Živković, „Zapreke za sklapanje braka”, 280-281, 284, 289, 290 i 303.

⁷² OGZ, 48 (§ 65.).

⁷³ OGZ, 48 (§ 66.).

⁷⁴ Bogišić, *Zbornik*, 204.

⁷⁵ Bogišić, *Zbornik*, 204.

je bilo prepreka za sklapanje braka.⁷⁶ U Makarskom primorju kumstvo je bilo zapreka samo ako se radilo o krsnom kumstvu.⁷⁷

Kako pokazuje Bogišićeva studija, stupanj krvnoga srodstva mladenaca po pobočnoj liniji koji se smatrao grijehom razlikovao se od kraja do kraja i nije se računao na jednak način.⁷⁸ Zbog straha da će se uslijed bliskoga krvnog srodstva roditelja rađati nakazna djeca, u dolini rijeke Cetine i okolici Sinja nije se tolerirao brak među srođnicima čak do devetoga koljena.⁷⁹ Suvremena istraživanja, međutim, demantiraju takve tvrdnje te pokazuju da su se u Cetinskoj krajini ipak katkad sklapali i brakovi u drugom stupnju po kanonskom, odnosno četvrtom stupnju po civilnom računanju (to jest između bratića i sestrične).⁸⁰ Na Lastovu se smatralo da je „griješno uzimati kad treba da se pita dopuštenje u crkvnoga glavara zbog srodstva, a nada sve ako su prvi ili drugi rođjaci, i tad govore, da nema duga života ili jednoj ili drugoj strani, a ako ne to, da neće bit srećni u djeci”.⁸¹ Suvremena istraživanja dokazala su da Lastovci takve zapreke nisu uzimali zdravo za gotovo jer je usprkos tome od 17. do kraja 19. stoljeća na Lastovu sklopljeno od 20 do gotovo 30% srođničkih brakova.⁸² U Konavlima se, prema navodima onodobnoga mjesnog župnika Marina Beusana, strogo pridržavalo crkvenoga prava, pa se brakovi nisu sklapali među srođnicima do trećega koljena.⁸³

Srođničkim brakovima niskoga stupnja srodstva puk je često prognozirao lošu sreću i pripisivao im sve nevolje koje bi pogodile obitelj, pogotovo ako bi se, kako navodi Bogišić, rodilo „grbavo ili inače bolestno dijete”.⁸⁴ Da blisko srodstvo bračnih partnera, odnosno smanjena genetička raznolikost pridonosi razmjerno čestim mutacijama gena potvrđuje i mljetska bolest, koja se prenosi autosomno

⁷⁶ Dinka Alaupović-Gjeldum, „Običaji životnog ciklusa u Imotskoj krajini i zapadnoj Hercegovini, od konca XIX. stoljeća do Drugog svjetskog rata”, *Ethnologica Dalmatica* 8 (1999), br. 1: 159.

⁷⁷ Slično je bilo i u zadarskom okružju (u Kotarima i Bukovici) te kod katolika u srednjoj Bosni, dok se kod pravoslavaca u toj regiji zabrana odnosila i na striženo kumstvo. Bogišić, *Zbornik*, 202, 206.

⁷⁸ U srednjoj Bosni, Hercegovini, katunskoj Crnoj Gori i Bugarskoj smatralo se grijehom sklapanje braka među srođnicima do sedmoga koljena, a u nekim dijelovima Balkanskoga poluotoka (u Zemunu, Srijemu, Banatu i Bačkoj) na srodstvo mladenaca u sedmom koljenu nije se poprijeko gledalo. U Lici se pak dopuštalo sklapanje brakova među srođnicima u šestom, a u Makarskom primorju već i u petom koljenu. Bogišić, *Zbornik*, 204-205, 379-380.

⁷⁹ Bogišić, *Zbornik*, 202.

⁸⁰ Marinko Marić, Anđelko Akrap, „Na pragu demografske tranzicije: stanovništvo Biska u Cetinskoj krajini (1870-1880)”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009): 191.

⁸¹ Prema iskazu Melka Lucijanovića, bečkoga studenta filologije. Preuzeto iz: Bogišić, *Zbornik*, 205.

⁸² Vekarić et al., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*, 132.

⁸³ Preuzeto iz: Bogišić, *Zbornik*, 202-203. Usp. HR-ADB-7-Matične knjige Dubrovačke nad(biskupije), Knjiga stanja duša župe Stravča, kućanstvo br. 21 (obitelj Baletin u selu Stravča).

⁸⁴ Sramotu bi osjećalo cijelo selo u kojemu bi se sklopio takav brak jer bi njegove stanovnike seljani iz drugoga sela korili pitajući: „Jesi li ti otud, gje se rođjaci megju sobom žene?” Preuzeto iz: Bogišić, *Zbornik*, 202, 204-205.

recesivno, što znači da mutaciju moraju imati oba roditelja da bi dijete oboljelo.⁸⁵ Usprkos tim opasnostima, na Mljetu je zabilježen poveći broj srodničkih brakova. No, oni nisu bili rijetki ni na ostalim jadranskim otocima i u zaobalju.⁸⁶ Za takve se brakove moralo ishoditi posebne dozvole, a za dubrovački okrug izdavao ih je Biskupski ordinarijat u Dubrovniku.⁸⁷ Uzroci povećanoga broja takvih brakova na Mljetu leže zasigurno u bitno suženom izboru mogućega životnog sudruga, geografskoj izoliranosti toga pučinskog otoka i niskoj stopi imigracije. U Blatu na Korčuli, koje slovi za najveće otočko naselje u Dalmaciji (1869. ima 3461, a 1880. čak 4091 stanovnika), situacija je posve drugačija.⁸⁸ Tu je, naime, zabilježen vrlo malen broj srodničkih brakova (2,05%).⁸⁹

Srodstvo među mladencima utvrđivano je dijelom prema napomenama takve vrste, koje su upisivane u matične knjige ako je srodstvo bilo blisko te se za sklapanje braka morala ishoditi posebna dozvola, a dijelom i metodom izonimije, odnosno na osnovi istovjetnih prezimena. Iako se na istraženoj mljetskom uzorku djevojačko prezime mladenke poklapalo s prezimenom ženika samo u pet slučajeva (četiri u župi Babino Polje i jedan u župi Maranovići),⁹⁰ prema zapisima u rubrici Napomene, broj srodničkih brakova bio je znatno veći. Naime, metodom izonimije moguće je utvrditi samo srodstvo po ocu, rijetko po majci (samo ako je dijete iz nekog razloga nosilo njezino prezime).

⁸⁵ Mljetska bolest ili *Mal de Meleda* nasljedna je kožna bolest čije su osobine rožnata zadebljanja kože dlanova i tabana. Prvi ju je opisao dubrovački liječnik Luko Stulli 1826., zapazivši ju na nekoliko svojih pacijenata s Mljeta, po kojemu je bolest dobila ime. No, usprkos imenu, bolest se ne javlja isključivo na Mljetu. Podaci s početka 19. stoljeća govore da je nekoliko slučajeva zabilježeno i u Konavlima, na Pelješcu, Lopudu, Silbi, Molatu i Premudi te u Zadru, a u proteklih dvadesetak godina dosta je slučajeva mljetske bolesti istraženo i u inozemstvu, npr. u Italiji, Njemačkoj, Škotskoj, Tunisu, Alžiru, Turskoj (posebno Anatoliji), Palestini, Saudijskoj Arabiji, Ujedinjenim Arapskim Emiratima, Sjedinjenim Američkim Državama i Čileu te nekim državama na Dalekom istoku (Tajvan, Laos). Zahvaljujući napretku suvremene medicine te nizu sustavno poduzetih javnozdravstvenih mjera, kao i uporabi suvremenih terapija, moguće je očekivati da se ta bolest uskoro potpuno iskorijeni. Marija Gjurašić, „Mljetska bolest (Mal de Meleda): promjene identiteta bolesti tijekom povijesti”, *Acta medico-historica Adriatica* 8 (2010), br. 1: 18-23, 42-51.

⁸⁶ Za zadarske otoke vidi: Franov-Živković, „Zapreke za sklapanje braka”, 285-290, a za otok Korčulu vidi: Lazarević, Vekarić, „Stanovništvo Blata na Korčuli (1870-1880)”, 238; Antić-Brautović, Piteša-Orešković, Gelo, „Stanovništvo Pupnata na Korčuli (1870-1880)”, 263-264.

⁸⁷ Primjer su prvi rođaci Market Marin i Lazo Nikoleta (kći Marinova ujaka) iz župe Babino Polje, koji su se vjenčali 23. veljače 1873. uz dozvolu (br. 393) koju je Crkva izdala 24. siječnja 1873. na osnovi zahtjeva (br. 845) zaprimljenog 14. listopada 1871. HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 19 (1871., zapis 2).

⁸⁸ Lazarević, Vekarić, „Stanovništvo Blata na Korčuli (1870-1880)”, 224.

⁸⁹ Lazarević, Vekarić, „Stanovništvo Blata na Korčuli (1870-1880)”, 238, 240.

⁹⁰ Brak uskllopili Petar Radulj i Marija Radulj. HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 23 (1875., zapis 8).

Utvrđeno je da je za sklapanje čak 37/102 (36,27%) brakova izdana dozvola, od kojih se samo u dva slučaja prezime mladenaca podudaralo. Činjenica da za tri od pet brakova za koja je metodom izonimije utvrđeno srodstvo među mladencima nije bilo posebnih opaski sugerira da ti mladenci nisu bili jako bliski srodnici. U svakom slučaju, može se zaključiti da su gotovo dvije petine analiziranih brakova (40/102) sklopili srodnici. Od ukupnoga broja izonimičnih, odnosno srodničkih brakova utvrđenih na analiziranim uzorcima, na župu Babino Polje otpada 15/40 (37,50%), a na župu Maranovići 25/40 (62,50%). Drugim riječima, od ukupnoga broja sklopljenih brakova u promatranom razdoblju na Mljetu, na župu Babino Polje otpada 15/102 (14,71%), a na župu Maranovići 25/102 (24,51%) srodničkih brakova.⁹¹ Spomenimo da je i analiza uzorka rođenih (105) u potonjoj župi potvrdila šest srodničkih brakova, u kojima se rodilo dvanaestero djece u istraživanom razdoblju (1870. – 1875.).⁹²

U župi Babino Polje jedan je brak sklopljen u drugom stupnju srodstva, pet u trećem, jedan u četvrtom, dva u drugom i trećem te tri u trećem i četvrtom stupnju srodstva. Za jedan takav brak, sklopljen između Ivana Čumbelića Benka i Katarine, kćeri Vicka Vicencinovića iz Babina Polja (koji su bili srodnici u trećem i četvrtom koljenu), 8. siječnja 1872., gotovo punih pet godina nakon biskupova odobrenja (izdanog 1. veljače 1867.), može se zaključiti da su Ivan i Katarina prethodno živjeli u „probnom braku”. Takvu zaključku ide u prilog i činjenica da su deset mjeseci prije vjenčanja dobili izvanbračnu kćer Mariju (rođenu 4. ožujka 1871.).⁹³ Iz istraživanoga uzorka nije vidljivo je li im to bilo prvo dijete. Sin Petar Nikola Ivan rođen je u braku.⁹⁴

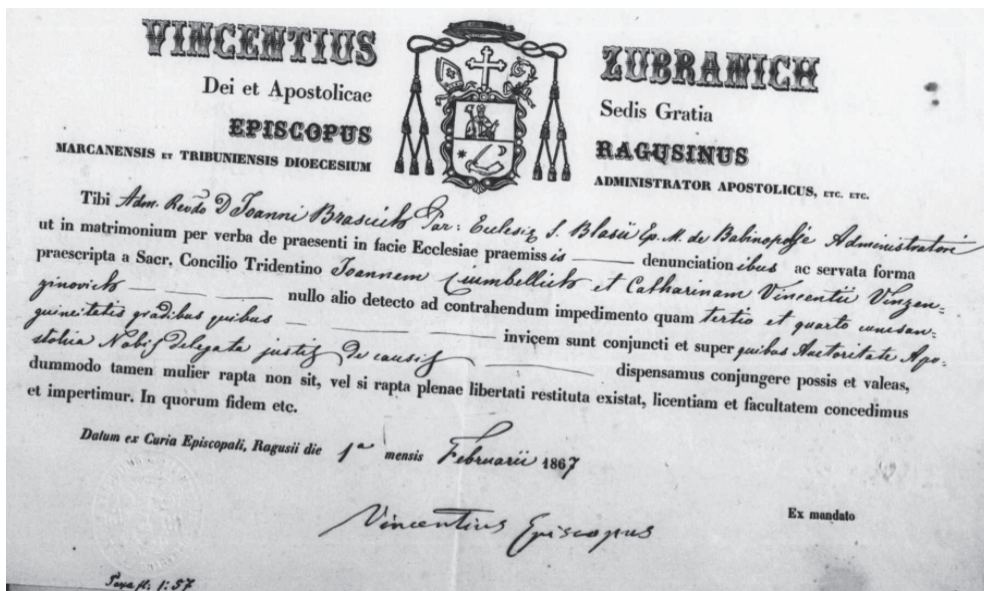
⁹¹ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 16-26 i MKVŽM, 9-19.

⁹² HR-HDA-1448, Zbirka matica, Matična knjiga rođenih župe Maranovići, 106 (zapis 1), 110 (zapis 11), 118 (zapis 3), 120 (zapis 7), 122 (zapis 2) i 138 (zapis 16).

⁹³ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKRŽBP, 38 (1871., zapis 6).

⁹⁴ Rođen 15. prosinca 1872. HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKRŽBP, 49 (1872., zapis 36).

Slika 3. Dozvola za sklapanje srodničkoga braka koju je izdao dubrovački biskup Vicko Zubranich Ivanu Čumbeliću Benku i Katarini, kćeri Vicka Vicencinovića iz Babina Polja, 1. veljače 1867. (dozvola je umetnuta u Matičnu knjigu)

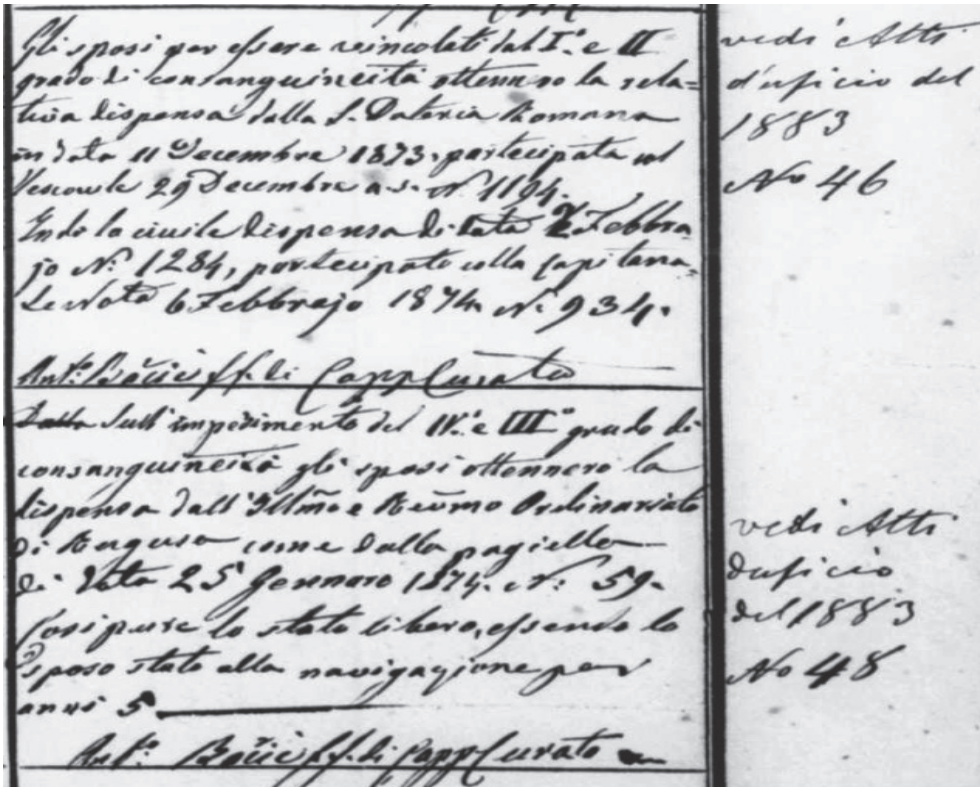

Izvor: HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 18 (1872., zapis 2).

Za jedno vjenčanje sklopljeno u župi Maranovići zapisano je da su mladenci bili u prvom i drugom stupnju krvnoga srodstva (*Gli sposi per essere vincolati dal I. e II. grado di consanguineità...*).⁹⁵ No, može se pretpostaviti da je tu pogrešno upisan ili stupanj krvnoga srodstva ili vrsta srodstva, to jest da nije riječ o krvnom srodstvu nego o tazbinstvu, a radi se o braku koji su sklopili spomenuta Pave Stjepanović (rođ. 29. ožujka 1851.) i devetnaest godina stariji udovac Marko Kaštelan (rođ. 25. kolovoza 1832.), oboje iz Prožure. Ako se radilo o tazbinskom braku, onda je Marko najvjerojatnije bio Pavin tetak, to jest Pave je bila nećakinja njegove pokojne žene (kći njezina brata ili sestre). No, nije isključeno ni da je Pave bila kći Markova rođaka Mata Kaštelana. To se, međutim, nije moglo pouzdano utvrditi. Budući da je istoga dana brak sklopila i Marija Stjepanović (također srodnički brak, u trećem i četvrtom stupnju krvnoga srodstva), lako je moglo doći do greške pri upisivanju silnih podataka. Ostali srodnički brakovi iz analiziranoga uzorka te župe su jedan brak u drugom, jedanaest u trećem, sedam u četvrtom, jedan u drugom i trećem te tri u trećem i četvrtom stupnju srodstva.

⁹⁵ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽM, 13 (1874., zapis 2).

Slika 4. Izvadak iz Matične knjige vjenčanih župe Maranovići - napomene o srodstvu mladenaca Marka Kaštelana i Pave Stjepanović te Đura Bašice i Marije Stjepanović i dozvolama za njihova vjenčanja održana 11. veljače 1874. u Prožuri. Dozvole su izdane 29. prosinca 1873., odnosno 25. siječnja 1874., a zabilježene su, kako je na margini rubrike Napomene dopisano, u *Atti d'ufizio* 1883., pod brojevima 46 i 48).

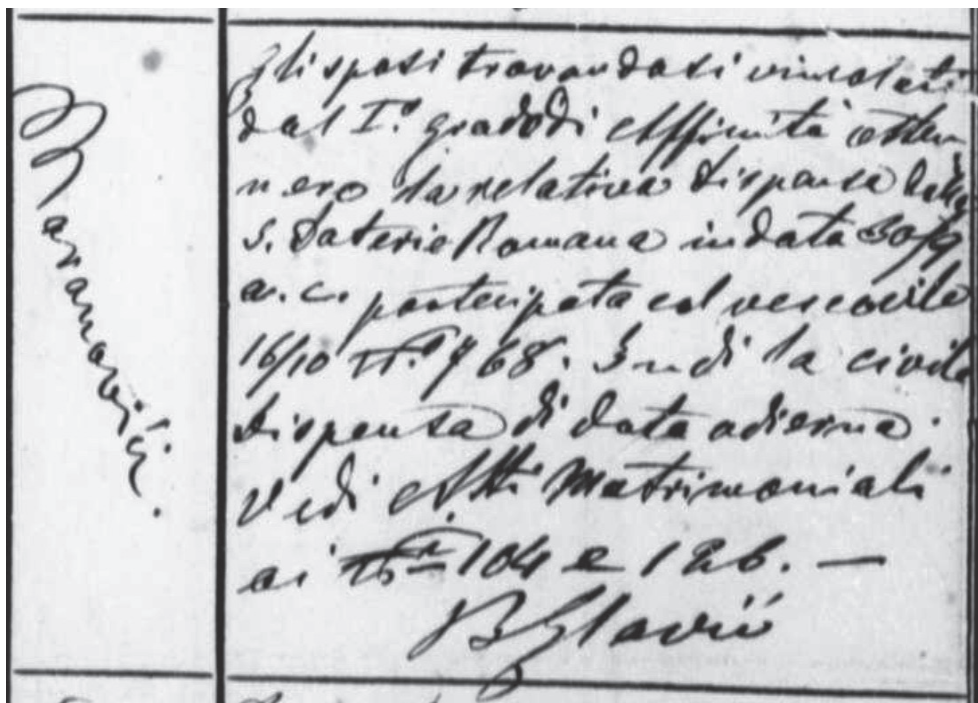
Izvor: HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽM, 13 (1874., zapisi 2 i 3).

Spomenimo da je u toj župi sklopljen i jedan⁹⁶ tazbinski brak u prvom koljenu (sororat), a sklopio ga je udovac Marko Sekulo s Katarinom Pitarević, mlađom sestrom svoje pokojne supruge.⁹⁷

⁹⁶ Odnosno još jedan ako je takav bio i brak udovca Marka Kaštelana i Pave Stjepanović.

⁹⁷ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽM, 12 (1872., zapis 9).

Slika 5. Izvadak iz Matične knjige vjenčanih župe Maranovići. Napomena o tazbinskom srodstvu mladenaca Marka Sekule i Katarine Pitarević te dozvolama za njihovo vjenčanje, održano 2. prosinca 1872.

Izvor: HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽM, 12 (1872., zapis 9).

Promatramo li župe pojedinačno, u župi Babino Polje taj je omjer u istraživanom razdoblju iznosio 15/51 (29,41%), a u župi Maranovići čak 25/51 (49,02%), što znači da su tu gotovo svaki drugi brak sklopili srodnici. Do sličnih rezultata došli su Mihović i dr., koji su istražili razdoblje od 1870. do 1880., kad je svaki peti brak u Babinu Polju sklopljen upravo sa srodnikom, i to često bliskim, pa čak nekoliko puta i između bratitaca i sestrične, dok su u župi Maranovići u to doba više od pola brakova (52,63%) činili srodnički brakovi.⁹⁸

Osim velikoga broja srodničkih, u istraženom je uzorku uočen i znatan broj udovičkih brakova (21/102). Takve su brakove sklapali uglavnom udovci, a rijetko udovice. Spomenimo mljetsko praznovjerje koje kaže: „Koja se ženska po večeri češja, uzeće udovca. I ona, koja se ogleda uveče u zrcalu, uzeće udovca. (...) Ako se udovcu svlači opanak kad ide (dok hoda, op. a.), uzeće udovicu.”⁹⁹

⁹⁸ Mihović, Puljizević, Vranješ-Šoljan, „Središnja etapa demografske tranzicije”, 286. Usp. Vekarić, Vranješ-Šoljan, „Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj”, 55-58.

⁹⁹ Tomislav M. Macan, „Čaranje i gatanje: (Blato na Mljetu)”, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 28 (1932), sv. 2: 231.

U župi Babino Polje u promatranom je razdoblju zabilježeno ukupno jedanaest ženika koji su bili udovci. To znači da je svaki peti ženik u toj župi bio udovac, a istodobno u njoj nije zabilježeno da je ijedna udovica sklopila novi brak. Matične knjige vjenčanih ne navode koliko su dugo prije sklapanja novoga braka udovci bili u koroti zbog smrti bivše supruge. No potreba za ženskom rukom u kući zasigurno je ubrzavala odluku o novom braku. Neki izvori ističu da se novi brak često sklapao već nakon samo tri mjeseca žalovanja.¹⁰⁰ Kako je riječ o vrlo kratkom razdoblju, može se zaključiti da je lokalna sredina s odobravanjem gledala na odluke udovaca da se ponovno ožene, kako zbog očuvanja obitelji tako vjerojatno i zbog skrbi o još nedorasloj djeci, ako su ih imali. S druge strane, takva blagonaklonost nikako nije bila uočljiva i glede ponovne udaje udovica, koje su se nakon prerane smrti supruga najčešće same morale skrbiti o malodobnoj djeci, ako su ih imale, ali i cijeloj suprugovoj obitelji, posebno o njegovim roditeljima ako su još bili živi (a pogotovo ako su bili onemoćali). Čak i ako su svekar i svekrva već bili umrli, sredina je s negodovanjem gledala i na samu mogućnost da udovica dovede novoga muža u kuću bivšega supruga,¹⁰¹ a istovremeno je bilo prihvatljivo da domazet nakon smrti supruge u njezinu kuću dovede novu ženu.¹⁰²

I u župi Maranovići gotovo je svaki peti ženik bio udovac (10/51). Među mladenkama u toj župi četiri su bile udovice, od kojih su se dvije udale za udovca, a jedna od njih (Rafaela Bašica) za srodnika u četvrtom koljenu (Petra Bašicu), zbog čega su morali od biskupa ishoditi dozvolu za brak.¹⁰³

Uloga vjenčanih kumova i svadbeni običaji na Mljetu

Vjenčani kumovi imaju ulogu svjedoka na vjenčanju, a narod na njih gleda kao na duhovne srodnike. Tridentским koncilom određeno je da vjenčani kumovi moraju biti krizmanici te da se pravovaljanost vjenčanja nikako ne priznaje bez ispunjene obveze nazočnosti barem jednoga kuma.¹⁰⁴ Kako je biti vjenčani kum najveća čast koju netko može dobiti,¹⁰⁵ vjenčanom se kumu oduvijek iskazivalo posebno poštovanje. Mljetski je običaj bio da ujutro na dan vjenčanja mladoženja sa svojim kumom i svatovima dođe u mladenkinu kuću, gdje ih već čeka mla-

¹⁰⁰ Krivošić, „Izvori za historijsku demografiju”, 26-27.

¹⁰¹ Ispričao kazivač Đivo Market iz Polača (razgovor vođen 1. veljače 2019.).

¹⁰² Vidi: HR-ADB-7-Matične knjige Dubrovačke (nad)biskupije, Popis duša Babino Polje oko 1860. i Knjiga stanja duša župe Babino Polje 1910.

¹⁰³ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽM, 16-18 (1879., zapis 1; 1884., zapis 2).

¹⁰⁴ „Neka se uzme samo jedan kum ili jedna kuma ili i kum i kuma.” *Zakonik kanonskoga prava*, 443, kan. 873.

¹⁰⁵ Više: Ines Lasić, „Svatovski časnici”, *Etnološka tribina* 29 (1999), br. 22: 134.

denkin kum.¹⁰⁶ Ako je mladoženja bio iz drugoga mjesta, u mladenkino bi selo s kumom i prijateljima stigao večer prije. Tada bi svi skupa posjetili mladenkinu kuću, a potom bi spavali kod poznanika te bi ujutro pošli po mladenku.¹⁰⁷ Usporedbe radi, u zapadnoj Slavoniji kum je morao paziti na mladenku i njezinu cipele sve do vjenčanja da ju ne bi morao otkupiti, a potom ju je predavao djeveru.¹⁰⁸ Prema kazivanju Marije Đivanović, na Mljetu se cipela nije krala.¹⁰⁹

Nakon *tratamenta* („počašćenja”) u mladenkinjoj rodnoj kući vesela svadbena povorka zaputila bi se u crkvu, gdje su tijekom sakralnoga rituala oba kuma stajala pored mladenaca. Poslije ceremonije vjenčanja ponovno se uz pjesmu i svirku vraćalo u kuću mladenke, na čijem bi ih pragu dočekivao mladenkin otac. To nije bio svugdje običaj – u Dalmatinskoj zagori, na primjer, odmah se išlo u kuću mladoženje,¹¹⁰ a na Mljetu se ostajalo u mladenkinjoj kući na svadbenom objedu, koji bi se protegnuo do navečer. Zadatak kumova bio je i rasporediti svatove za svečanu trpezu, pri čemu se nazdravljalo uz tradicionalne mljetske svadbene napjeve, a često i šaljive tekstove koji su se uglavnom smišljali na licu mjesta.¹¹¹ Nakon objeda slijedilo je darivanje, na koje je pozivao tzv. stari svat, koji je najbolje poznao otočke svadbene običaje.¹¹² Slično je bilo i u drugim krajevima koje su naseljavali Hrvati: *stari svat*, zvan često *čajo* ili *čauš*, nazdravljao je gostima čašom vina ili rakije te raznim šalama izazivao smijeh i veselje i podizao slavljeničko raspoloženje.¹¹³ Na Mljetu bi se tada donijela škrinja (*skrinja*) u kojoj je bio mladenkin miraz (*dota*).¹¹⁴ U nju su potom mladenkina „svojtá” i svatovi davali darove.¹¹⁵ Vrlo sličan obred škrinje s *dotom* spominje se i u Konavlima.¹¹⁶

¹⁰⁶ Nikola Bonifačić Rožin, *Folklorna građa s otoka Mljeta* (Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, rkp. 749 [poglavlje: *Narodni običaji. Otok Mljet*, 1965], 1966), 48.

¹⁰⁷ Bonifačić Rožin, *Folklorna građa s otoka Mljeta*, 46, 50-51.

¹⁰⁸ Lasić, „Svatovski časnici”, 137.

¹⁰⁹ Preuzeto iz: Bonifačić Rožin, *Folklorna građa s otoka Mljeta*, 53.

¹¹⁰ Jelka Vince-Pallua, „Da prostitute, to mi je žena! Prilog poznavanju položaja žene u drugoj polovici 18. i prvoj polovici 19. stoljeća u Dalmaciji i njezinu zaleđu”, *Studia ethnologica Croatica* 2 (1990), br. 1: 82-83.

¹¹¹ Preuzeto iz: Dajana Brzica, „Naše čaše, naši zdenci, u zdravlje nam mladenci”, *Moskar* [podlistak *Dubrovačkoga vjesnika*, Dubrovnik], br. 231 (2010), 16-18.

¹¹² Branko Kostelac, *Mljetski zapisi. Tradicijski plesovi, pjesme, običaji i nošnja iz Babinog Polja na otoku Mljetu, 1971. – 1976.* (Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, rkp. 1568, 1990), 36; Stjepan Stepanov, *Folklorna građa na otocima Mljetu i Šipanu* (Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, rkp. 303, 1956), 7.

¹¹³ Usp. Buconjić, *Život i običaji Hrvata*, 88 i Mijo Kurjaković, „Ženidbeni običaji: iz Vrbove (kotar Nova Gradiška) u Slavoniji”, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 1 (1896): 157-158.

¹¹⁴ Usp. Miličević, „Narodni život i običaji na otoku Braču”, 430.

¹¹⁵ Više: Stepanov, *Folklorna građa na otocima Mljetu i Šipanu*, 7-8.

¹¹⁶ Pavlina Bogdan, „Pučki običaji. Zaruke, dar, ugovor, ženidba i babine na Obodu”, *Koledar Pokrajinskog muzeja za narodni obrt i umjetnost u Splitu* 2 (1914): 34-36.

U Splitskoj zagori, primjerice, kum je plaćao mladenkinu odjeću i prilikom odvođenja iz kuće roditelja plaćao mladenkinjinoj sestri u roditeljskoj kući *skrinju* te ritualno donosio *ćurek*, odnosno kruh ukrašen bademima, orasima i šećerom.¹¹⁷

Prema kazivanju otočana, škrinja bi se na Mljetu poslije darivanja zaključala, potom bi punica zetu predala „ključe da se kogoč ne uvuče”, a zet bi punici darovao novac za „ključe da se kogoč ne zavuč”.¹¹⁸ Zaključana škrinja vezala bi se za jaku gredu da bi ju do mladoženjine kuće mogla nositi dva jaka momka (*skrinjonoše*) iz „prve svojte”, to jest njegove. Putem se također pjevalo i svadbenoj povorci nazdravljalo, a *botelje* i *žmuli* (boce i čaše) za sreću su se razbijali udaranjem o škrinju.¹¹⁹ Za škrinju su cijelo vrijeme bila vezana četiri *faculetića* (maramice), koje su po dolasku u dom mladoženje darivali kumu, *kunjadu* (šurjaku, šogoru) i rođacima.¹²⁰ Iza povorke sa škrinjom na malom je razmaku slijedila povorka s mladim parom.¹²¹ Po dolasku do mladoženjine kuće mladenci bi kleknuli na kućni prag, na kojemu ih je dočekivao i blagoslivljao otac mladoženje. Usporedbe radi, u Dalmatinskoj zagori na vratima mladoženjine kuće ritualno ih je dočekivala njegova majka, koja bi kuma pitala koga joj to dovodi, na što bi on odgovarao: snahu.¹²² Po dolasku u kuću mladoženje uslijedila bi svadbena večera. Slično kao i drugdje, na Mljetu je kum, zajedno sa *starim svatom*, ritualnim i često dvosmislenim vragolastim dobacivanjem zagrijavao svatove i ozračje svadbe te nagovještavao prvu bračnu noć.¹²³ Uz zvuke lijericice na Mljetu bi se do jutra *balale* (plesale) poskočice, razna kola i posebno tradicionalni mljetski ples *Škampa boško* („Bjež’ u šumu”).

Usporedbe radi, u Sinjskoj krajini bio je uobičajen lascivni običaj da kum mladoženji dovede mladenku, kojoj potom *driješi traversu* (svadbenu košulju) i cijelo tijelo *pretraži* da provjeri ne krije li negdje kakav čvor, a ako bi ga pronašao, odmah ga je razvezivao jer je postojalo praznovjerje da čvor sprječava konzumaciju braka.¹²⁴ Takav običaj na Mljetu nije poznat.¹²⁵ Spomenimo i običaj koji je bio uobičajen na području Neuma i cijele zapadne Hercegovine do sredine 20. stoljeća. Tamo je, naime, kum običavao reći ženiku da se prvu bračnu noć prema mladen-

¹¹⁷ Dinka Alaupović-Gjeldum, „Običaji i vjerovanja pri sklapanju braka u dijelu splitske zagore”, *Ethnologica Dalmatica* 4-5 (1996), br. 1: 68, 72.

¹¹⁸ Bonifačić Rožin, *Folklorna građa s otoka Mljeta*, 47, 49, 51.

¹¹⁹ Bonifačić Rožin, *Folklorna građa s otoka Mljeta*, 51; Stepanov, *Folklorna građa na otocima Mljetu i Šipanu*, 8.

¹²⁰ Preuzeto iz: Brzica, „Naše čaše, naši zdenci”, 16-18.

¹²¹ Stepanov, *Folklorna građa na otocima Mljetu i Šipanu*, 8.

¹²² Vince-Pallua, „Da prostitute, to mi je žena!”, 83.

¹²³ Ivan Milčetić, „Ženidbeni običaji: Iz Dubašnice na otoku Krku (Istra)”, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 1 (1896): 165, 167.

¹²⁴ Alaupović-Gjeldum, „Običaji i vjerovanja pri sklapanju braka”, 74-75.

¹²⁵ Kazivač Frano Dragun (razgovor vođen 15. prosinca 2018.).

ki odnosi kao prema sestri, drugu kao prema rodici, a tek treću da ju gleda kao suprugu, dok bi istovremeno tijekom cijeloga višednevnoga pira s njom spavali on (kum), svekar ili djever.¹²⁶ Prema kazivanju Frana Draguna, ni takve pojave na Mljetu nema niti ju i najstariji stanovnici otoka pamte.¹²⁷

Broj i spolna struktura vjenčanih kumova te srodstvo između njih i mladenaca

Na uzorku od 102 vjenčanja svi su mladenci imali po dva kuma, osim jednoga para iz župe Maranovići, koji je imao tri.¹²⁸ Prema kazivanju Petra Dabelića (rođ. 1925.) iz Polača, mladenci su na Mljetu oduvijek imali dva kuma. Mladoženjin se zvao „prvi”, a mladenkin „drugi”.¹²⁹ U Konavlima je njezin kum nazivan „pravi kum” ili „prvi kum”, a ženikov „drugi kum” i „njegov kum”.¹³⁰ Iz iskaza Marije Đivanović (rođ. 1936.) iz Prožure doznajemo da je u njezinu mjestu bio običaj da mladoženja ima dva kuma.¹³¹ Takav je slučaj bio na spomenutom vjenčanju udovca Petra Kralja i udovice Marije Pitarević 1884. u Koritima. No zapisano je samo da je treći kum bio Mato Franić iz Račišća na Korčuli, ali ne i čiji je on bio izbor (odnosno kum), ženikov ili mladenkin.¹³² Istaknimo da je prezime Franić u Koritima dosta često, pa nije isključeno da je Mato Franić iz Račišća bio porijeklom s Mljeta te da je bio u rodu s nekim od mladenaca.

Svi su kumovi u obje župe bili isključivo muškarci (ukupno 205), pa među vjenčanim kumovima nema one spolne simetrije koja se vrlo često susreće kod krsnih kumova. To je i razumljivo jer su njihove uloge različite: krsni kumovi zrcale

¹²⁶ Više: Alaupović-Gjeldum, „Običaji i vjerovanja pri sklapanju braka”, 75. U ličkim selima, od Plješivice do Ogulina i Otočca, kum je imao ritualnu obvezu, držeći ju za ruku, provesti mladu tri puta oko ognjišta te ju odvesti do postelje i skinuti joj vijenac koji je simbolično označavao nevinost s kojom je ušla u brak. Lasić, „Svatovski časnici”, 138. To se razlikuje od običaja u Popovu polju, u koje je iz susjedne Crne Gore stigao običaj da vjenčanjima kumuju i svećenici katoličke i pravoslavne vjere te da kum vodi mladu u postelju. Stoga su provikar dubrovačkoga biskupa Vidoje Maslač i upravitelj Trebinjsko-mrkanske biskupije Toma Jederlinić okružnicom naredili župnicima da ne smiju dozvoliti da kum vodi mladenku u bračnu postelju, nego ju treba „odmah predati nekoj rođakinji ili drugoj ženi koja zamjenjuje kuma koji se ubuduće ne smije ni u što miješati”. Marinko Marić, Rina Kralj-Brassard, „Od otmice do postelje: kumstva na vjenčanju u župi Ravno u prvoj polovici 19. stoljeća i običajna uloga vjenčanog kuma”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 56 (2018), br. 2: 471, 475, doi: <https://doi.org/10.21857/yq32oh4p79>; Marić, *Stanovništvo Popova u Hercegovini: Ravno*, 133.

¹²⁷ Kazivač Frano Dragun (razgovor vođen 15. prosinca 2018.).

¹²⁸ Na vjenčanju udovca Petra Kralja i udovice Marije Pitarević. HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽM, 18 (1884., zapis 2).

¹²⁹ Preuzeto iz: Bonifačić Rožin, *Folklorna građa s otoka Mljeta*, 48.

¹³⁰ Pavlina Bogdan-Bijelić, „Ženidba: (Cavtat u Dalmaciji)”, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 22 (1917): 313-315.

¹³¹ Preuzeto iz: Bonifačić Rožin, *Folklorna građa s otoka Mljeta*, 53-54.

¹³² HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽM, 18 (1884., zapis 2).

sliku bioloških roditelja, zbog čega ih se i naziva duhovnim roditeljima, a uloga vjenčanih kumova više je bazirana na pružanju prijateljske pomoći. Oni se obvezuju da će, kad god to zatreba, mladencima priskočiti u pomoć kao prijatelji, a ne kao roditelji. Stoga su obično vršnjaci mladenaca, a po spolu su muškarci jer je onodobno patrijarhalno društvo upravo njima namijenilo ulogu ne samo hranitelja obitelji nego i osobe koja nesebično pomaže svojim prijateljima.

Kumstva između dviju obitelji prenosila su se vrlo često upravo po muškoj liniji, katkad čak i u slijedu dužem od stoljeća.¹³³ Ta pojava ni na Mljetu nije bila rijetka, a nazivali su je „generacijsko kumstvo”, za koje se znalo da se uzajamno „vraćalo” i na krštenjima i na vjenčanjima.¹³⁴ Bio je, naime, običaj da po rođenju djece mladenaca njihovi vjenčani kumovi dođu u posjet, a na dan krštenja pripreme i večeru u čast njihova djeteta.¹³⁵ U Konavlima je zabilježen sličan stari običaj da vjenčani kum obično bude i krsni kum prvom djetetu mladenaca,¹³⁶ a slično je bilo i na Lastovu.¹³⁷ Time se stvarala još jača povezanost mladenaca s kumovima, koja se prenosila i na iduću generaciju. Osim opisanoga „generacijskoga kumstva”, mladenci su na Mljetu često birali kumove i izvan postojećih kumskih veza u obitelji,¹³⁸ dok je na otoku Krku, primjerice, kum često bio bliži srodnik ženika. Nazivan je „kumpar od sopci” jer je plaćao i bio zadužen za sopce (odnosno svirače),¹³⁹ koje je uoči svadbe vodio od kuće do kuće i uz *mantinjadu* (ples) pozivao ukućane na pir.¹⁴⁰ U Imotskoj krajini ženikov kum najčešće bi bio njegov budući zet, ako ga je imao.¹⁴¹

Srodstvo između mladenaca i njihovih vjenčanih kumova nije upisivano u matične knjige, stoga je i ono analizirano metodom izonimije, odnosno utvrđivanjem razine podudarnosti njihovih prezimena. To također znači da ako su kumovi imali različita prezimena, a ipak su bili u srodstvu s mladencima, ovom analizom nisu mogli biti obuhvaćeni.

Na promatranim uzorcima obiju župa prezimena kumova podudarala su se u 30,24% (62/205) slučajeva. U župi Babino Polje čak je 33,33% (34/102) kumova

¹³³ Vidi primjerice: Milana Černelić, „Svatovska čast kuma u okolici Novske u prostornom kontekstu”, *Studia ethnologica Croatica* 12/13 (2001), br. 1: 135-136.

¹³⁴ Ispričao kazivač Đivo Market iz Polača (razgovor vođen 1. veljače 2019.).

¹³⁵ Bonifačić Rožin, *Folklorna građa s otoka Mljeta*, 52.

¹³⁶ Bogdan, „Pučki običaji”, 36.

¹³⁷ Rašica, Marks, „Kumstva na otoku Lastovu u 19. i 20. stoljeću”, 545-546, 559.

¹³⁸ Brzica, „Naše čaše, naši zdenci”, 17.

¹³⁹ *Sopile, sopele, supiele, tororo* ili *roženice* su starinsko pučko drveno puhaće glazbalo slično današnjoj oboi. Više: Renato Pernić, *Meštri, svirci i kantaduri. Istarski narodni pjevači, svirači i graditelji glazbala* (Buzet: Repräsent, 1997).

¹⁴⁰ Tal. *matinata*. Milčetić, „Ženidbeni običaji”, 165, 167.

¹⁴¹ Alaupović-Gjeldum, „Običaji životnog ciklusa”, 159.

imalo isto prezime kao ženik (20) ili mladenka (14).¹⁴² Drugim riječima, svakom trećem paru u toj je župi barem jedan od kumova imao isto prezime kao jedno od njih dvoje. Na jednom su vjenčanju svi četvero, i oba kuma i mladenci, imali isto prezime (Stražičić), što ujedno znači da je sklopljen srodnički brak.¹⁴³ Uočen je i slučaj da je ženik imao isto prezime kao mladenkin kum (Đurović), a nevjesta kao ženikov kum (Hajdić),¹⁴⁴ te jedan slučaj kad su oba kuma bila iz ženikove obitelji (Hajdić).¹⁴⁵

U župi Maranovići je 27,18% (28/103) ili nešto više nego svaki četvrti vjenčani kum nosio isto prezime kao jedno od mladenaca. Od toga je trinaest kumova imalo isto prezime kao ženik, a petnaest kao nevjesta. Na dva vjenčanja oba su se kuma prezivala kao ženici (Bašica, odnosno Belin),¹⁴⁶ na jednom oba kao mladenka (Bašica),¹⁴⁷ a jednom su oba kuma bili srodnici na način da je ženikov kum bio u srodstvu sa ženikom (Bašica), a mladenkin s mladenkom (Sekulo).¹⁴⁸ Možemo zaključiti da su Mljećani svoje kumove najradije birali iz redova vlastitih obitelji, čime su se produbljavali i učvršćivali unutarobiteljski odnosi.

Odnos društvenoga statusa mladenaca i vjenčanih kumova na Mljetu

Ovim se istraživanjem pokušalo utvrditi koliko je na izbor kumova, osim rodbinskih veza i srodstva, utjecao društveni status mladenaca, odnosno vjenčanih kumova. No kako status (kao ni srodstvo) u matičnim knjigama eksplicitno nije istaknut, zbog oskudnih je podataka određivan prema zanimanju jednih i drugih. Ono je, naime, uglavnom uredno bilježeno, iako su i ti podaci ponegdje izostavljeni, i to za 7,32% kumova i 11,76% mladenaca. Izostavljanje podataka o zanimanju nije bilo rijetkost ni u drugim župama diljem Dalmacije.¹⁴⁹

Određivanje društvenoga statusa na ovaj način treba, međutim, uzeti s izvjesnom rezervom jer je činjenica da je i unutar istoga zanimanja moglo biti pojedinaca višega ili nižega društvenog statusa, a na koji su mogli utjecati stečeno bogatstvo i/ili osobni ugled pojedinca, njegova omiljenost u zajednici i drugo. To pak iz

¹⁴² HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 16-26 i MKVŽM, 9-19.

¹⁴³ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 26 (1877., zapis 8).

¹⁴⁴ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 20 (1873., zapis 6).

¹⁴⁵ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 22 (1875., zapis 1).

¹⁴⁶ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽM, 12-14 (1872., zapis 6; 1875., zapis 3).

¹⁴⁷ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽM, 17 (1882., zapis 4).

¹⁴⁸ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽM, 14 (1875., zapis 2).

¹⁴⁹ Usp. Daria Vučijević, Ivana Lazarević, „Mreža kumova u Blatu i Pupnatu na otoku Korčuli u drugoj polovici 19. stoljeća”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 56 (2018), br. 2: 497, doi: <https://doi.org/10.21857/yypn4oc8p39>; Marić, Kralj-Brassard, „Od otmice do postelje”, 468.

matičnih zapisa nije vidljivo i nije bilo moguće utvrditi. Socijalna stratifikacija na ovom uzorku utvrđena je na isti način kao prilikom analize matičnih knjiga rođenih i utvrđivanja odnosa u statusu roditelja krštenika i njihovih krsnih kumova,¹⁵⁰ to jest posjednicima i osobama u državnoj službi (činovnici, *financi*, carinici, šumari i slična zanimanja) pripisan je viši društveni status nego osobama čije je zanimanje bilo zemljoradnik, ribar ili mornar, iako se u analiziranom izvoru potvrde za to nisu mogle naći.

Od analiziranog 51 ženika u župi Babino Polje bilo je 37 težaka (*agricolo*), šest mornara (*marittimo*) i jedan posjednik (*possidente*), a za sedmoricu zanimanje nije upisano.¹⁵¹ U istoj su župi 43 mladenke bile težakinje (*agricola*), a za njih osam zanimanja nisu upisana. No, može se pretpostaviti da su i one bile istoga zanimanja. Od 102 kuma u istoj župi bilo je 75 težaka,¹⁵² što je potvrda jake horizontalne društvene povezanosti. Među kumovima je bilo i 11 obrtnika, četiri mornara, po jedan šumar i poreznik (*financ*), dok je za 10 kumova zanimanje nepoznato.¹⁵³ U župi Maranovići među ženicama je bio 41 težak, šest mornara/pomoraca (*marinaio/marittimo*), po jedan trgovac (*botegaio*) i vojnik – domobran (*landverista*¹⁵⁴), a za dva ženika zanimanje nije upisano.¹⁵⁵ S iznimkom devet mladenki kojima zanimanja nisu upisana i jedne koja je bila posjednica, sve su ostale mladenke u toj župi bile težakinje (41). Od ukupno 103 kuma samo je za njih 97 upisano zanimanje. Među njima su 72 težaka,¹⁵⁶ 13 posjednika,¹⁵⁷ tri trgovca, po dva obrtnika (jedan je zapisan kao *industriale*, a drugi kao bačvar – *bottaio*), mornara, ribara i studenta (Mato Gracić iz Prožure i Ivan Peš iz Maranovića) te jedan „građanin” (Marin Cumeljan/Zumeglan).¹⁵⁸

Činjenica da na Mljetu nije bilo gradova, nego je cijeli otok bio isključivo ruralna sredina, utjecala je na vrlo sužen izbor kumova višega socijalnog statusa. Pojedinačna poredba statusa ženika i mladenki s njihovim kumovima pokazuje da je u župi Babino Polje ženikov kum bio u 19,61% slučajeva višega društvenog statusa u odnosu na oboje mladenaca, a mladenkini su kumovi bili višega statusa u odnosu na ženika u 3,92%, a u odnosu na mladenku u 5,88% slučajeva.

¹⁵⁰ Kalajdžić, Gjurašić, „Mreže krsnih kumova u župama Babino Polje i Maranovići”.

¹⁵¹ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 16-26.

¹⁵² 33 prva i 42 druga kuma.

¹⁵³ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 16-26.

¹⁵⁴ Njem. *Landwehrsoldat*, u dubrovačkom govoru *landveraš*. Domobrankska kasarna (*K. u. K. Landwehr Kaserne Gravosa*) nalazila se u Dubrovniku (u Gružu).

¹⁵⁵ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽM, 9-19.

¹⁵⁶ 38 prvih i 34 druga kuma.

¹⁵⁷ Sedam prvih i šest drugih kumova.

¹⁵⁸ HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽM, 9-19.

Tablica 4. Odnos statusa ženika i vjenčanih kumova u župama Babino Polje (BP) i Maranovići (MAR)

Status	Župa	Odnos ženika i njegova kuma	Udio (%)	Odnos ženika i mladenkina kuma	Udio (%)	Župa	Odnos ženika i njegova kuma	Udio (%)	Odnos ženika i mladenkina kuma	Udio (%)
Isti	BP	32	62,75	40	78,43	MAR	36	70,59	37	71,15
Viši	BP	10	19,61	2	3,92	MAR	11	21,57	10	19,23
Niži	BP	1	1,96	0	0	MAR	1	1,96	1	1,92
Nepoznat	BP	8	15,69	9	17,65	MAR	3	5,88	4	7,69
Ukupno	BP	51	100	51	100	MAR	51	100	52	100

Izvor: HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 16-26 i MKVŽM, 9-19.

Nešto povoljniji omjer bio je u župi Maranovići, gdje su ženicama prvi kumovi u 21,57%, a drugi kumovi (isto kao mladenkama) u 19,23% slučajeva bili višega staleža, što je primjer vertikalne društvene povezanosti. Mlادنkama su, pak, prvi kumovi bili višega statusa samo na 15,69% vjenčanja.

Tablica 5. Odnos statusa mladenke i vjenčanih kumova u župama Babino Polje (BP) i Maranovići (MAR)

Status	Župa	Odnos mladenke i ženikova kuma	Udio (%)	Odnos mladenke i njezina kuma	Udio (%)	Župa	Odnos mladenke i ženikova kuma	Udio (%)	Odnos mladenke i njezina kuma	Udio (%)
Isti	BP	32	62,75	39	76,47	MAR	33	64,71	30	57,69
Viši	BP	10	19,61	3	5,88	MAR	8	15,69	10	19,23
Niži	BP	0	0	0	0	MAR	0	0	1	1,92
Nepoznat	BP	9	17,65	9	17,65	MAR	10	19,61	11	21,15
Ukupno	BP	51	100	51	100	MAR	51	100	52	100

Izvor: HR-HDA-1448, Zbirka matica, MKVŽBP, 16-26 i MKVŽM, 9-19.

U obje je župe, dakle, najčešći izbor kumova iste socijalne razine (zemljoradnici te pokojni mornar i ribar).¹⁵⁹ Taj se omjer kretao u rasponu od 57,69% do 78,43% slučajeva. Sve to upućuje na to da su se u obje mljetske župe za čast koju u narodu nosi kumstvo kumovi izborili osobnim moralnim vrijednostima, stečenim ugledom u društvu, a dijelom i rodbinskim odnosom.

¹⁵⁹ Usp. Marić, Kralj-Brassard, „Od otmice do postelje”, 468.

Višekratna vjenčana kumstva na Mljetu

Na otoku je uočena i pojava višekratnoga kumstva, odnosno da jedna te ista osoba u selu bude više puta izabrana za vjenčanoga kuma. Među imenima 51 prvoga kuma u župi Babino Polje šest se imena i prezimena ponavlja.¹⁶⁰ No, zbog nedostatnih podataka u maticama nije bilo moguće utvrditi radi li se doista o šest osoba (koliko je različitih imena i prezimena) ili među njima ima imenjaka. Učestala pojava homonimije na otoku stvarala je dosta poteškoća u identifikaciji osoba.¹⁶¹ Ostala 34 imena i prezimena prvoga kuma javljaju se samo jednom. I među imenima drugih kumova (51) ponavlja se šest imena i prezimena,¹⁶² a preostalih 30 javlja se samo jednom. Iako je, dakle, na uzorku evidentirano 36 različitih imena i prezimena, nije se moglo utvrditi je li to i ukupan broj osoba ili ih je, zbog učestale pojave imenjaka, bilo više. Primjer za to su i osobe imena Nikola Hazdovac: jedan je bio iz Babina Polja, drugi iz Rope, a trećem je prebivalište izostavljeno. Lako je moguće da je on bio jedan od prethodne dvojice.

Sumarnom analizom prvih i drugih kumova u župi Babino Polje utvrđeno je 68 različitih imena i prezimena, od kojih se 50 pojavljuje samo jednom, a 18 više puta.¹⁶³ Neka se imena i prezimena pojavljuju među prvim i drugim kumovima,¹⁶⁴ a sva ostala samo među prvim ili drugim kumovima. No, zbog spomenutoga velikog broja imenjaka i nepotpunih podataka, nemoguće je bilo sa sigurnošću utvrditi o kojem se ukupnom broju osoba radi. Najčešći među kumovima svakako je bio Antun Agić, za kojega je utvrđeno da nije imao imenjaka, a u toj ulozi zabilježen je čak sedam puta.¹⁶⁵ Agić je vodio uhodanu gostionicu u Babinu Polju i zasigurno je bio omiljen i dobrostojeći.

Među imenima prvih kumova (51) u župi Maranovići javlja se 31 različito ime i prezime. Devet njih ponavlja se više puta: Antun Bašica, Frano Belin, Frano Fra-

¹⁶⁰ Antun Agić (sedam puta) te Petar Đurović, Anđelo Hajdić, Ivan Market, Nikola Matana Župac i Ivan Milić (svi po dvaput).

¹⁶¹ Više: Marija Gjurašić, *Razvoj otoka Mljeta u 19. stoljeću. Govedari i Babino Polje prema katastru Franje I. sv. 1* (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2018), 37-39. Usp. Danijela Doblanić, Marija Mogorović Crljenko, „Kumovi na krštenju i svjedoci na vjenčanju u Istri od 15. do 17. stoljeća”, *Analiza Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 56 (2018), br. 2: 429, <https://doi.org/10.21857/moxpjhg0jm>.

¹⁶² Ivan Dabelić i Ivan Dabelić Raco (obojica pet puta), Ivan Hajdić, Nikola Hazdovac i Đuro Stražičić (svi triput) te Đuro Dabelić (dvaput).

¹⁶³ Antun Agić (7), Ivan Dabelić (6), Ivan Dabelić Raco (5), Ivan Hajdić, Nikola Hazdovac, Nikola Matana Župac i Đuro Stražičić (svi triput) te Vicko Bušurelo, Đuro Dabelić, Petar Dabelić, Petar Đurović, Anđelo Hajdić, Ivan Market, Petar Matana, Ivan Milić, Vicko Sršen, Vicko Sršen Bošković i Ivan Stražičić (svi dvaput).

¹⁶⁴ Vicko Bušurelo, Ivan Dabelić, Petar Dabelić, Petar Matana, Nikola Matana Župac, Vicko Sršen, Vicko Sršen Bošković i Ivan Stražičić.

¹⁶⁵ Po triput je kumovao mladencima iz Blata i Babina Polja te jednom mladencima iz Rope. Više: Gjurašić, *Razvoj otoka Mljeta u 19. stoljeću*, sv. 2, 52-53.

nić, Petar Kralj i Luka Peš (svaki dvaput), Mato Belin i Nikola Kaštelan (obojica triput), Frano Brzica (pet puta) te Josip Bašica (četiri puta). No, potonji je jednom upisan kao posjednik, a tri puta kao težak (s tim da je jednom od toga upisan kao Josip pok. Petra), te se zasigurno radilo o više osoba. Dva se imena (Petar Jančić i Frano Bašica) također pojavljuju po dva puta, ali s različitim prebivalištem (jednom Korita, a drugi put Maranovići). Ostalih 20 imena i prezimena javlja se samo jednom. Među imenima drugih kumova (51) u istoj su župi utvrđena 33 različita imena i prezimena, od kojih se deset ponavlja: Mato Brzica, Marko Kaštelan, Petar Kralj, Marko Sekulo, Petar Šaban i Kristo Vukašin, ribar iz Luke Šipanske (svaki dvaput), Frano Franić i Mato Sekulo (obojica triput), Josip Bašica (četiri puta, s tim da je i ovdje upisan jednom kao posjednik, a triput kao težak) i Frano Belin (šest puta). Ime Nikola Belin ponavlja se dvaput, ali s različitim prebivalištem (jednom u Koritima, a drugi put u Prožuri). Ostala 23 imena i prezimena zabilježena su samo po jednom.

Sumarnom analizom prvih i drugih kumova u župi Maranovići utvrđeno je 57 različitih imena i prezimena. Njih 39 pojavljuje se jednom, a 18 više puta: dvaput Antun Bašica, Stjepan Brzica, Marko Kaštelan, Nikola Marković, Petar Šaban i Kristo Vukašin, triput Stjepan Bašica, Mato Belin, Mato Brzica, Nikola Kaštelan, Luka Peš, Marko Sekulo i Mato Sekulo. Petar Kralj upisan je četiri, Frano Franić pet, Frano Brzica šest, Josip Bašica sedam, a Frano Belin osam puta (jednom kao obrtnik, dvaput kao posjednik, dvaput kao težak i triput kao trgovac). To pokazuje da je u ovom slučaju zasigurno riječ o više osoba. Tko je doista bio najomiljeniji kum u župi Maranovići nije se moglo utvrditi sa sigurnošću jer se uz najčešće zabilježena imena vežu različita zanimanja, pa se može pretpostaviti da su to različite osobe kao u potonjem primjeru. Istaknimo i da se neka imena javljaju i među prvim i među drugim kumovima, što znači da su na nekim vjenčanjima bili kumovi ženiku, a na nekima mladenki.¹⁶⁶ S obzirom na veliki broj imenjaka na otoku, ni u ovoj se župi nije moglo pouzdano utvrditi o kojem se ukupnom broju osoba radilo ni koliko su se puta pojedinci prihvatili uloge vjenčanoga kuma. Ipak, može se naslutiti da je međusobna povezanost otočana kumstvima bila jako izražena i da su neke u društvu omiljene osobe zasigurno više puta počašćene tom ulogom.

Zaključak

Analizom podataka iz matičnih knjiga župa Babino Polje i Maranovići na otoku Mljetu krajem 19. stoljeća utvrđeno je sljedeće:

¹⁶⁶ To su: Josip Bašica, Frano Belin, Frano Brzica, Mato Brzica, Stjepan Brzica, Frano Franić, Petar Kralj, Nikola Marković, Luka Peš i Marko Sekulo.

1. Intenzitet sklapanja brakova oscilirao je u obje župe te su u župi Babino Polje sklopljena prosječno 6,4, a u župi Maranovići 3,4 braka godišnje. Na to su utjecali demografski i gospodarski čimbenici, ali i emigracija, koja je u tom razdoblju već uzela maha. Ritam vjenčanja po mjesecima u obje istraživane župe odražavao je životnu svakodnevicu i podneblje: najviše vjenčanja bilo je u studenom, siječnju i veljači, kad je sklopljeno više od polovice brakova iz istraživanoga uzorka. Takav se izbor uklapa u običajne demografske trendove i u drugim dalmatinskim župama, a uvjetovan je sezonskim poslovima u poljoprivredi, glavnoj gospodarskoj grani u cijeloj pokrajini. Iako vrlo rijetko, brakovi su sklapani i tijekom adventa te u razdoblju od Pepelnice (Čiste srijede) do Uskrsnoga ponedjeljka.
2. Izbor dana u tjednu za održavanje ceremonije vjenčanja ponešto se razlikovao od župe do župe. Više od polovice vjenčanja u župi Babino Polje održalo se nedjeljom, i to vjerojatno zato da bi što više ljudi moglo nazočiti vjenčanju. Po jedanput su u toj župi za tu svečanost izabrani utorak i petak. U župi Maranovići najčešće se vjenčavalo ponedjeljkom i nedjeljom, a nikad petkom. Vjerojatni razlog tome su post i praznovjerni strah od nesreće u petak. Izborom blagdana za dan vjenčanja davana je još veća važnost toj ceremoniji.
3. Geografska izoliranost i udaljenost Mljeta od kopna i susjednih otoka te niska stopa imigracije rezultirale su suženim izborom bračnih partnera. Na istraženim uzorcima obje župe uočen je stoga veliki broj srodničkih brakova. Analiza metodom izonimije pokazala je da su gotovo dvije petine (oko 40%) analiziranih brakova sklopili srodnici, često u drugom stupnju srodstva, a u jednom se slučaju radilo o tazbinskom braku (sororatu).
4. Na istraženim je uzorcima uočen i znatan broj udovičkih brakova, pri čemu je svaki peti ženik na otoku bio udovac. Oni su uglavnom bili mladi muškarci koji su zbog prerane smrti supruge i brige oko malodobne djece, ako su ih imali, vrlo brzo potražili novu životnu partnericu. Iako u znatno manjem broju, udovičke su brakove sklapale i udovice (ukupno četiri).
5. Uočena je i zastupljenost „brakova na probu”, u koje se najvjerojatnije stupalo radi smanjenja rizika od nerodnosti, odnosno da se utvrdi hoće li brak biti reproduktivan, ali i u svrhu zbližavanja mladih te da se vidi koliko se djevojka uklapa u obitelj svojega izabranika. Dio vjenčanja možda je odgođen i ostavljen za „bolja vremena” zbog lošega imovinskog stanja obitelji jer su troškovi svadbe i miraza zasigurno bili nemali izdatak. „Brakovi na probu” vrlo su često završavali formalnim sklapanjem braka.
6. Svi su vjenčani kumovi u obje župe bili isključivo muškarci. Takav izbor može se dovesti u vezu s ondašnjim patrijarhalnim načinom života, u kojemu je muškarcu osigurana bolja društvena pozicija nego ženama. Muškarac je bio taj koji se brinuo ne samo za obitelj nego i za svoje prijatelje ako bi se našli u nevolji.

7. Mladenci i vjenčani kumovi većinom su bili istoga društvenog statusa, koji se u ovom istraživanju određivao prema zanimanju. Takav je rezultat bio očekivan jer su na otoku gotovo svi stanovnici bili istoga zanimanja (zemljoradnici). Ipak, uočeni su i primjeri vertikalne socijalne povezanosti, gdje su jedan ili oba kuma bili višega društvenog statusa od mladenaca. To je, međutim, bila rijetkost. Doduše, da se imalo više podataka o društvenom statusu pojedinca, moguće je da bi se došlo do drugačijih rezultata, tim više što osobe istoga zanimanja ne moraju nužno imati isti društveni status i ugled. Stoga bi za konkretnije odgovore u analizu, u nekom budućem istraživanju, trebalo uključiti više čimbenika.
8. Uočena je i pojava višekratnoga vjenčanoga kumstva. Zbog velikoga broja imenjaka i imenjakinja taj se broj nije mogao točno utvrditi, ali je potvrđena uska međusobna povezanost otočana kumskim vezama. Omiljeni kumovi svoju su kumovsku čast nerijetko zaslužili ugledom stečenim u društvu, a često su to bili i članovi uže ili šire obitelji, čime su se dodatno jačale unutarobiteljske veze.

Neobjavljeni izvori

Hrvatska – Arhiv Dubrovačke biskupije, Dubrovnik – fond 7 – Matične knjige Dubrovačke (nad)biskupije, Libro dello Stato d'anima di parrocchia Babinopoglie 1859. / Popis duša (domaćinstava) B. P. oko 1860. (g. 1859.) (HR-ADB-7-Matične knjige Dubrovačke (nad)biskupije.

Hrvatska – Arhiv Dubrovačke biskupije, Dubrovnik – fond 7 – Matične knjige Dubrovačke (nad)biskupije, Stato d'anima di parrocchia Babinopoglie / Knjiga stanja duša župe Babino Polje 1910. (HR-ADB-7-Matične knjige Dubrovačke (nad)biskupije.

Hrvatska – Arhiv Dubrovačke biskupije, Dubrovnik – fond 7 – Matične knjige Dubrovačke (nad)biskupije, Knjiga stanja duša župe Stravča (HR-ADB-7-Matične knjige Dubrovačke (nad)biskupije.

Hrvatska – Hrvatski državni arhiv, Zagreb – fond 1448 – Zbirka mikrofilmova matičnih knjiga i popisa obitelji 1516. – 2003. (HR-HDA-1448, Zbirka matica).

Bonifačić Rožin, Nikola. *Folklorna građa s otoka Mljeta*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, rkp. 749, 1966.

Kostelac, Branko. *Mljetski zapisi. Tradicijski plesovi, pjesme, običaji i nošnja iz Babinog Polja na otoku Mljetu, 1971. – 1976*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, rkp. 1568, 1990.

Stepanov, Stjepan. *Folklorna građa na otocima Mljetu i Šipanu*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, rkp. 303, 1956.

Objavljeni izvori i literatura

Alaupović-Gjeldum, Dinka. „Običaji i vjerovanja pri sklapanju braka u dijelu splitske zagore”. *Ethnologica Dalmatica* 4-5 (1996): 63-81.

Alaupović-Gjeldum, Dinka. „Običaji životnog ciklusa u Imotskoj krajini i zapadnoj Hercegovini, od konca XIX. stoljeća do Drugog svjetskog rata”. *Ethnologica Dalmatica* 8 (1999): 149-168.

Antić-Brautović, Julijana; **Piteša-Orešković**, Aleksandra; **Gelo**, Jakov. „Stanovništvo Pupnata na Korčuli (1870-1880): početak demografske tranzicije”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009): 243-266.

Barić, Eugenija; **Hudeček**, Lana; **Koharević**, Nebojša; **Lončarić**, Mijo; **Lukenda**, Marko; **Mamić**, Mile; **Mihaljević**, Milica; **Šarić**, Ljiljana; **Švačko**, Vanja; **Vukojević**, Luka; **Zečević**, Vesna i **Žagar**, Mateo. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena i Školske novine, 1999.

Batoš, Silvija; **Maslek**, Jasenka; **Vekarić**, Nenad. „Stanovništvo Maranovića na otoku Mljetu (1870-1880): razdoblje demografske tranzicije”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009): 289-312.

Bertoša, Miroslav. *Izazovi povijesnog zanata. Lokalna povijest i sveopći modeli*. Zagreb: Antibarbarus, 2002.

Bogdan, Pavlina. „Pučki običaji. Zaruke, dar, ugovor, ženidba i babine na Obodu”. *Koledar Pokrajinskog muzeja za narodni obrt i umjetnost u Splitu* 2 (1914): 34-36.

Bogdan-Bijelić, Pavlina. „Ženidba: (Cavtat u Dalmaciji)”. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 22 (1917): 312-316.

Bogišić, Valtazar. *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena*. Zagreb: JAZU, 1874.

Brzica, Dajana. „Naše čaše, naši zdenci, u zdravlje nam mladenci”. *Moskar* [podlistak *Dubrovačkoga vjesnika*, Dubrovnik], br. 231 (2010), 16-18.

Buconjić, Nikola. *Život i običaji Hrvata katoličke vjere u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Tiskom i nakladom Daniela A. Kajona, 1908.

Černelić, Milana. „Svatovska čast kuma u okolici Novske u prostornom kontekstu”. *Studia ethnologica Croatica* 12/13 (2001), br. 1: 135-143.

Čulinović-Konstantinović, Vesna. „Tradicionalni nevjenčani brak u našem selu”. *Sociologija sela* 51 (1976), br. 2: 125-137.

Dabelić, Ivo. *Otok Mljet 1894. – 1930*. Dubrovnik: Vlastita naklada, 2008.

Doblanović, Danijela; **Mogorović Crljenko**, Marija. „Kumovi na krštenju i svjedoci na vjenčanju u Istri od 15. do 17. stoljeća”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 56 (2018), br. 2: 413-435. DOI: <https://doi.org/10.21857/moxpjh0jgm>.

Franov-Živković, Grozdana. „Zapreke za sklapanje braka u glagoljskim matičnim knjigama i ostalim dokumentima sa zadarskoga područja od 1565. do sredine 19. stoljeća”. *Povijesni prilozi* 34 (2015), br. 49: 275-312.

Gjurašić, Marija. *Razvoj otoka Mljeta u 19. stoljeću. Goveđari i Babino Polje prema katastru Franje I.*, svezak 1. Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2018.

Gjurašić, Marija. *Razvoj otoka Mljeta u 19. stoljeću. Goveđari i Babino Polje prema katastru Franje I.*, svezak 2. Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2019.

Gjurašić, Marija. „Mljetska bolest (Mal de Meleda): promjene identiteta bolesti tijekom povijesti”. *Acta medico-historica Adriatica* 8 (2010), br. 1: 17-58.

Gjurašić, Marija; **Fulurija**, Minela; **Vekarić**, Nenad. „Zakašnjela demografska tranzicija: stanovništvo Lisca u Dubrovačkom primorju (1870-1880)”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009): 337-362.

Jovović, Ivan. „Matične knjige primorskih župa barske dijeceze do kraja 19. vijeka”. *Matica crnogorska* 46-47 (2011): 285-326.

Juran, Kristijan. „Stanovništvo Murtera u 18. stoljeću i početkom 19. stoljeća – Građa iz matičnih knjiga 1718. – 1815.” *Povijesni prilozi* 22 (2003), br. 25: 233-280.

Kalajdžić, Ahmet; **Gjurašić**, Marija. „Mreže krsnih kumova u župama Babino Polje i Maranovići na Mljetu u drugoj polovici 19. stoljeća”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 60 (2022) [u tisku].

Klarić, Ivan. „Porod, ženidba, smrt (Kralje u Bosni)”. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 27. Zagreb: JAZU, 1929: 166-175.

Krivošić, Stjepan. „Izvori za historijsku demografiju: starije matične knjige”. *Arhivski vjesnik* 32 (1988), br. 1: 13-30.

Krivošić, Stjepan. *Stanovništvo i demografske prilike u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u XVIII. i prvoj polovini XIX. stoljeća*. Zagreb: HAZU, Zavod za znanstveni rad u Varaždinu, 1991.

Kurjaković, Mijo. „Ženidbeni običaji: iz Vrbove (kotar Nova Gradiška) u Slavoniji”. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 1 (1896): 152-159.

Lasić, Ines. „Svatovski časnici”. *Etnološka tribina* 29 (1999), br. 22: 133-152.

Lazarević, Ivana; **Vekarić**, Nenad. „Stanovništvo Blata na Korčuli (1870-1880): početak demografske tranzicije”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009): 219-241

Macan, Tomislav M. „Čaranje i gatanje: (Blato na Mljetu)”. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 28 (1932), sv. 2: 224-234.

Marić, Marinko. *Stanovništvo Popova u Hercegovini: Ravno*. Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2015.

Marić, Marinko; **Akrap**, Anđelko. „Na pragu demografske tranzicije: stanovništvo Biska u Cetinskoj krajini (1870-1880)”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009): 171-194.

Marić, Marinko; **Kralj-Brassard**, Rina. „Od otmice do postelje: kumstva na vjenčanju u župi Ravno u prvoj polovici 19. stoljeća i običajna uloga vjenčanog kuma”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 56 (2018), br. 2: 455-477. DOI: <https://doi.org/10.21857/yq32oh4p79>.

Maschek, Alois. *Geographisch-statistische Repertorium der bewohnten Orte im Königreiche Dalmatien auf Grund amtlicher Daten*. Zara: J. Woditzka, 1888.

Mihović, Neda; **Puljizević**, Kristina; **Vranješ-Šoljan**, Božena. „Središnja etapa demografske tranzicije: stanovništvo Babina Polja na otoku Mljetu (1870-1880)”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009): 267-288.

Milčetić, Ivan. „Ženidbeni običaji: iz Dubašnice na otoku Krku (Istra)”. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 1 (1896): 162-171.

Milićević, Josip. „Narodni život i običaji na otoku Braču”. *Narodna umjetnost: godišnjak Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu* 11/12 (1975), br. 1: 399-460.

Mirošević, Lena; Mrđen, Snježana. „Izvanbračna rađanja na hrvatskim otocima: posebnost otoka Korčule”. *Studia ethnologica Croatica* 32 (2020), br. 1: 309-327. DOI: <https://doi.org/10.17234/SEC.32.11>.

Mogorović Crljenko, Marija. *Druga strana braka. Nasilje i ilegitimnost u (izvan) bračnim vezama na području Porečke biskupije u prvoj polovici 17. stoljeća*. Zagreb: Srednja Europa, 2012.

Peričić, Šime. „Oskudica i glad u Dalmaciji u XIX i početkom XX stoljeća”. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 13 (1980), br. 1: 1-32.

Pernić, Renato. *Meštri, svirci i kantaduri. Istarski narodni pjevači, svirači i graditelji glazbala*. Buzet: Reprezent, 1997.

Rašica, Marko; Marks, Ljiljana. „Kumstva na otoku Lastovu u 19. i 20. stoljeću”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 56 (2018), br. 2: 531-571. DOI: <https://doi.org/10.21857/y26kec31k9>.

Spevec, F. J. [Franjo Josip], ur. *Opći austrijski građanski zakonik, proglašen Patentom od 29. studenoga 1852. u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, s naknadnim zakonima i naredbama*. Treće popravljeno i popunjeno izdanje, rješidbe izdao Adolfo Rušnov, vijećnik Kr. banskog stola. Zagreb: Tisak i naklada knjižare L. Hartmana, 1899.

Šimić, Ivan, ur. *Šematizam Dubrovačke biskupije*. Dubrovnik: Dubrovačka biskupija, 2011.

Šimunović, Petar. „Toponimijsko-dijalekatski prinosi s Mljeta. Prilog rješavanju dijalekatskog supstrata dubrovačkog otočja”. *Filologija* 6 (1970): 237-245.

Škrbić, Nevena. „Život mladih, pripreme za brak i sklapanje braka u selima u okolici Novske”. *Studia ethnologica Croatica* 12/13 (2001), br. 1: 145-213.

Vekarić, Nenad; Benyovsky, Irena; Buklijaš, Tatjana; Levak, Maurizio; Lučić, Nikša; Mogorović, Marija; Primorac, Jakša. *Vrijeme ženidbe i ritam poroda. Dubrovnik i njegova okolica od 17. do 19. stoljeća*. Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2000.

Vekarić, Nenad; Vranješ-Šoljan, Božena. „Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009): 9-62.

Vince-Pallua, Jelka. „Da prostite, to mi je žena! Prilog poznavanju položaja žene u drugoj polovici 18. i prvoj polovici 19. stoljeća u Dalmaciji i njezinu zaleđu”. *Studia ethnologica Croatica* 2 (1990), br. 1: 77-96.

Violić-Koprivec, Ariana; Vekarić, Nenad. „Krsni i vjenčani kumovi katolika u Dubrovniku (1870-1871)”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54 (2016), br. 2: 327-370.

„Vjenčanje osugjenika na smrt”. *Crvena Hrvatska* (Dubrovnik), 14. 2. 1893., 3.

Vrkljan, Mario. „Sklapanje građanskog i vjerskog braka u Republici Hrvatskoj”. *Pravnik* 39 (2005), br. 80: 173-187.

Vučijević, Daria; **Lazarević**, Ivana. „Mreža kumova u Blatu i Pupnatu na otoku Korčuli u drugoj polovici 19. stoljeća”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 56 (2018), br. 2: 479-500. DOI: <https://doi.org/10.21857/ypn4o-c8p39>.

Zakonik kanonskoga prava proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., s izvorima. Zagreb: Glas Koncila, 1996.

*Marija Gjurašić**
*Ahmet Kalajdžić***

Wedding Witnesses on the Island of Mljet in the Second Half of the 19th Century

Summary

The paper investigates the intensity and rhythm of weddings in the parishes of Babino Polje (1870-1877) and Maranovići (1870-1884) on the island of Mljet. The authors have analysed the practice of choosing wedding witnesses, their number, gender structure and social status, the option of having multiple witnesses, and blood relations between the newlyweds and their wedding witnesses. Furthermore, the analysis includes kinship and widowhood marriages as well as “test marriages”, and sporadically also wedding customs on the island. Demographic and economic factors and emigration influenced the annual intensity of weddings, while the monthly rhythm reflected everyday life and was conditioned by seasonal work in agriculture, similar to the rest of Dalmatia. Wedding ceremonies in the parish of Babino Polje were mainly held on Sundays, and in the parish of Maranovići on Mondays. A strong horizontal link between the wedding witnesses and the bridal couple has been observed, which means that mostly they were all of the same social status. This is to be expected, because in a rural environment such as Mljet, where there are no cities, people live a rural life and the social differentiation of the population is very limited. Although social status is determined by a number of factors, in this paper it has been defined by occupation alone, given that the sources do not provide other data. Therefore, the results of this part of the research should be taken with some reserve, especially since persons of different social status may be hiding behind the same occupation. The offshore position of the island and the low rate of immigration narrowed down the choice of marital partners, which resulted in a large number of kinship marriages. Using the isonomy method, it has been determined that almost two fifths of the analysed marriages were concluded between relatives. Difficult living conditions in the 19th century, which marked the entire province, left their trace on Mljet as well, so every fifth bridegroom on the island was a widower. These were relatively young men who, due to the untimely death of their wives, were forced to look for a new life partner, partly because of the need to run a rural household and help them raise children, if they had any from their first marriage. Most likely in order to reduce the risk of infertility, but also to bring the couple closer together and especially to see if the girl

* Marija Gjurašić, History of the Adriatic and the Mediterranean, University of Dubrovnik, Branitelja Dubrovnika, 20 000 Dubrovnik, Croatia, E-mail: gjurasic.marij@gaiml.com

** Ahmet Kalajdžić, PhD student, History of Population, University of Dubrovnik, Branitelja Dubrovnika 41, 20 000 Dubrovnik, Croatia, E-mail: aka.press@gmail.com

was fitted the new family, the families organized “test marriages” that would often be formally legalized later on, usually only after the offspring was born.

Keywords: marriage, wedding witnesses, best man, maid of honour, kinship marriages, “test marriages”, island of Mljet, Babino Polje, Maranovići, 19th century